Claus Rønlev
Slægtsforskning

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI

UDGIVNE AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB

3. RÆKKE. VI. BIND

REDIGERET AF

VILLADS CHRISTENSEN

I KOMMISSION HOS TILLGES BOGHANDEL
I KØBENHAVN

TRYKT I AARHUS STIFTSBOGTRYKKERI

1908—10

Hekseprocesser fra Midtjylland

(Viborg-Skive Egnen)

Af Villads Christensen

Det er ved en tidligere Lejlighed udtalt i dette Tidsskrift, at Hekseforfølgelserne optræder som Epidemier[1]). Smitstoffet til dem kan ligge stille i Aaringer eller ulme i det skjulte. Men pludselig slaar det ud i lyse Luer, Heksevanvidet griber en hel Egns Befolkning, og nu sker der ikke længer den simpleste Ting, uden at der er Trolddom med i Spillet. Kreaturerne dør af unaturlige Sygdomme, Menneskene ser Syner, Djævelen gaar skinbarlig omkring imellem dem. I saadanne Tider er det ikke godt at være fattig og gammel og skrøbelig. Den sanseløse Galenskab stilner ikke af, før Heksebaalet er tændt; og til des større Skam for den menneskelige Natur har den altid ved saadanne Lejligheder udset sig de mest værgeløse til Offer.

I de halvandet Hundrede Aar, Hekseforfølgelserne rasede her i Landet, har vel næppe nogen Egn kunnet vide sig helt fri for den uhyggelige Sot. Men der kunde de fleste Steder være kortere eller længere Hviletider,

---

[1]) 3. R. 2. Bd. S. 225.

hvor den ikke viste sig. I Egnen omkring Viborg og Skive skelnes tydeligt tre forskellige Udbrud af Heksevanvidet med forholdsvis fredelige Perioder imellem.

Den første og mest ondartede Epidemi hærgede denne Egn i Aarene fra 1618 til ind i Tyverne. Op imod en Snes Mennesker vides at være bleven brændte i disse Aar. Det næste Udbrud kom i 1638; det var fremkaldt af en enkelt Mand, Herremanden Peder Munk til Rosborg, og det afsluttedes temmelig brat, da Ophavsmanden selv kom galt af Sted ved samme Lejlighed. Forinden havde han dog faaet tre Mennesker brændte, en fjerde af de anklagede havde taget sig selv af Dage i Fængslet, og mange andre var flygtede fra Hus og Hjem. Endelig blussede Forfølgelserne op igen i disse Egne i 1686, samtidig med Jørgen Arnfeldts bekendte Hekseforfølgelser i andre Egne af Jylland, og atter maatte to gamle Kvinder paa Baalet.

Allerede før 1618 havde dog Hekseprocesserne vist sig i Egnene omkring Viborg og Skive, saa Jordbunden har været vel forberedt for det kommende store Udbrud. Det mest opsigtsvækkende Tilfælde var vel det, da Iver Krabbe til Krabbesholm, Medlem af Rigsraadet og Lensmand paa Skivehus, i 1561 blev ombragt ved Trolddom. To Kvinder tilstod sig skyldige i denne Gerning; men Retfærdigheden krævede endnu flere Ofre, og den fik derfor de to Kvinder — »da de havde bekendt deres Misgerninger og omvendt dem fra Djævelen til Gud og annammet Sakramentet og saa' Døden for dem og vidste, at det enten vilde gælde om det evige Liv eller Fordømmelsen« — til yderligere at udlægge et Par Karle, som skulde have været i Ledtog med dem og tilskyndet dem til at forgøre Iver Krabbe. De to Karle blev paa dette Grundlag stævnede for Viborg Landsting, men mødte ikke. Landsdommerne optog efter sædvanlig Skik

Udeblivelsen som en Tilstaaelse og fældede altsaa den Dom, at de tvende Karle »bør samme Straf at lide og undgælde, som forskrevne Troldkvinder overganget er«. Kvinderne var altsaa allerede brændte; og hvis det ikke er lykkedes de to Karle at bringe sig i Sikkerhed, har samme Skæbne ogsaa været dem vis[1]).

I 1570 var Anne Hattemagers i Viborg anklaget for Trolddom; men da »ingen gjort Gerning blev hende overbevist«, slap hun foreløbig fri. »Røgt og Tidende« hængte dog ved hende, og Landstingsdommen lod paa en Maade Sagen staa aaben, idet den slutter med, at »naar Nævninger bliver opkrævet, hende at skære eller skylde[2])«, da kunde de, der vidste noget om hendes Trolddomskunster, komme frem dermed[3]).

Aaret efter, 1571, havde Fjends Herred en opsigtsvækkende Hekseproces. En adelig Dame, Fru Anne Lykke, gift med Landsdommer Palle Jul til Strandet, var bleven forgjort. Det var lykkedes at faa en Kvinde ved Navn Sophie Kier til at bekende sig skyldig i Gerningen, og hun var derfor bleven brændt. Som sin Medskyldige havde hun udlagt Apelone i Ørumgaard, Mogens Andersens Hustru, og denne Udlæggelse havde hun vedstaaet, baade da hun annammede det højværdige Sakrament og siden, da hun var ved Ilden. De havde øvet deres Kunster paa Heden mellem Hald og Ørum; Sophies Djævel hed *Gielster*, og Apelones hed *Register*. Den Dag, Sophie blev brændt, havde Palle Jul sendt Bud efter Apelone, at hun skulde komme til Stede, for at Sophie kunde gentage Beskyldningen imod hende i hendes eget Paahør. Men Mogens Andersen havde svaret, at hans

---

[1]) Samling af Domme, som ere fældede af Kongens Retterting og af Landstingene. Nr. 112 (Rigsarkivet).

[2]) Frikende eller domfælde.

[3]) Samling af Domme etc. Nr. 86.

Hustru havde andet at tage vare end Sophie Kiers Snak, og hun kom ikke. Denne Udeblivelse og den dødsdømte Kvindes Sigtelse var tilstrækkelig til, at Kirkenævningerne i Ørum Sogn svor Apelone skyldig, og da denne Kendelse blev stadfæstet af Landstinget, er saaledes ogsaa hun bleven brændt[1]).

I 1609 brændtes atter en Troldkvinde i Skivehus Len; men nærmere om denne Sag kendes ikke[2]).

Efter disse Tilløb brød Hekseforfølgelserne ud med fuld Kraft i Aaret 1618. Det begyndte med næsten ingen Ting, som den Slags saa ofte begynder; men det voksede sig med rivende Hast op til at kræve mange Menneskers Liv og til at bringe Ulykke over endnu flere.

Kirsten Nielsdatter Snedkers i Viborg kom i Skænderi med sin Naboerske. Denne havde kastet to smaa Skaller ud paa Gaden til en Kat; men inden Katten havde faaet fat paa Skallerne, kom Karen Vorres So og tog dem, hvorover Naboersken blev vred og slog til Soen med en liden Volle[3]). Kirsten Snedkers kom da frem i sin Dør og tog Soen i Forsvar, skønt den slet ikke tilhørte hende. Og nu tog det ene Ord det andet mellem de to Nabokoner, indtil Kirsten Snedkers kom til at sige de skæbnesvangre Ord: at den anden skulde faa en Ulykke.

Af denne Trussel, brugt i Hastighed af vrede Kvinder, har de fleste Hekseprocesser deres Oprindelse. Med næsten ufravigelig Regelmæssighed opføres i Processerne som første og ofte eneste Bevis mod den anklagede, at hun har »lovet ondt«, hvilket derefter ogsaa paa en eller anden Maade er gaaet i Opfyldelse. Det gjaldt i de Tider

---

[1]) Rosenvinge: Gamle danske Domme III, 128.

[2]) Skivehus Lens Regnskab 1609—10, Uvisse Indtægter, Harre Herred. Troldkvindens Ejendele beløb sig til 1 Dalers Værdi.

[3]) Vol = Stok, Stav.

om at vare paa sin Mund, og det kunde en vred Kvinde saa daarligt. For Mændene laa Fristelsen paa et andet Punkt; naar de havde tirret hinanden tilstrækkeligt, løb de sammen med Knivene og svalede paa den Maade deres hidsige Blod. Gerningsmanden slap saa med at blive svoret fra sin Fred for Manddrab, medens Kvinden, der kun havde Ordets Vaaben at kæmpe med, blev bragt paa Baalet for Trolddom.

Thi hendes onde Forudsigelse slog jo næsten altid til. Naar man ventede tilstrækkelig længe og passede rigtig nøje paa, opdagede man nok den Ulykke, som den vrede Kvinde havde sigtet til, og saa var Grundlaget for en Anklage i Orden.

Saaledes gik det da ogsaa her. Kirsten Snedkers Naboerske fik »i Alumdi« [1]) en hastig Sygdom, og straks blev der skikket Bud til Byfogden Anders Rolandsen om at tage sig denne Sag an.

Hvad der straks gjorde Tilfældet meget betænkeligt var den Omstændighed, at Karen Vorres »hverken havde set eller fornummet« sin So siden hin skæbnesvangre Dag, da den gav Anledning til Skænderiet mellem de to Naboersker. »Skønt hun tidt og ofte havde lyst efter den baade i Kirken og til Tinget, havde hun dog ikke set enten Hud eller Haar af den siden«. Og da Anders Rolandsen ret kom til at rode op i Kirstens Fortid, viste det sig, at hun mange Gange havde været i Skænderi saa med den ene og saa med den anden, og bag efter var det ofte gaaet dem ilde, som hun havde skændtes med. Der var en Mand i Viborg, »som laa og brændte op og bad Gud om, at han havde Kirsten Snedkers i et Sandskorn imellem hans Tænder«. Ham havde Kirsten en Gang lovet ondt. En anden havde været i Skænderi

---

[1]) Betydningen af dette Ord har ikke kunnet opspores.

med hende, og siden den Tid kunde han ikke være et Aar ad Gangen paa samme Sted. Værst var det dog nok for hende, at det Rygte gik, hun havde taget Jens Christensens Pentel[1]) fra ham. Og der var dem, som havde hørt hende rose sig af, at hun havde to »Tingester« paa Borgvold. Kun en blandt Vidnerne ser fornuftigt paa Kirsten Snedkers Forhold: han vidste ikke, om hun havde brugt Trolddom, men en skiden Skændsmund havde hun altid haft. — Ja netop! En skiden Skændsmund havde hun haft, som saa mange Almueskvinder i de Dage. Det blev hendes Ulykke. Baade Nævningerne og Landstinget dømte hende skyldig i Trolddom.

Naar en Troldkvinde først var kendt skyldig, var det tilladt at pine hende, og denne Tilladelse undlod man ikke at benytte, dels for at faa en smuk og omstændelig Tilstaaelse ud af hende, dels for at faa hende til at angive sine Medskyldige. Ved Hjælp af Pinebænken lykkedes det i Reglen at faa at vide alt, hvad man ønskede. Ogsaa Kirsten Snedkers begyndte nu at bekende: Hun havde ikke været ene om det, men Kirsten Fasses havde hjulpet hende. Hendes egen »Dreng« hed *Graakat,* Kirsten Fasses hed *Sort.* De havde danset i Kattelignelse Paaske Morgen, og de havde haft en Gryde paa Ilden for at forgøre Niels Nielsen; men de fik det ikke fuldkommet, fordi det blev Dag osv. Det var Historier af den Slags, man ønskede at høre; nu kunde man med god Samvittighed brænde Kirsten Snedkers og saa gaa i Lag med Kirsten Fasses.

Hvad var der saa egentlig at sige paa Kirsten Fasses? Ja, nu gjaldt det om at anstrenge sin Hukommelse og sin Fantasi; thi Anders Rolandsen, der atter stævnede Vidner til Bytinget, skulde dog ikke gerne ha gjort

---

[1]) Pentel eller Pintel, se Kalckars Ordbog III, 481.

sig al den Ulejlighed til ingen Nytte. Anders Væver var den første, der kom i Tanker om noget. Det var rigtignok foregaaet for 9 Aar siden; men ikke desmindre var han nu, da det forlangtes af ham, i Stand til nøje at gengive sin Samtale med Kirsten Fasses.

Kirsten: Han maatte vel være en agtendes Mand, om han var dygtig dertil.

Anders: Hvem skulde han tro dertil, som skulde gøre ham til en agtendes Mand?

Kirsten: Dersom han vilde tro paa hende og hendes Staldbrødre, da skulde de gøre ham rig nok.

Anders: Djævelen og Bøddelen maatte tro paa dem!

Kirsten: Hun var intet ræd for ham, thi han troede for meget paa Gud; men hun var ræd for hans Kone.

Anders: Hvad har min Kone gjort hende, efterdi hun er ræd for hende?

Kirsten: Dersom han vilde være af med hende, da skulde han vel blive det.

Anders: Hvi skulde jeg være af med hende? Hun haver været mig en god Staldbroder. Dersom jeg gjorde dig din Ret, da skulde jeg skyde dig alle de Hagl, her er i Bøssen.

Kirsten: Kan ske, I kan ikke saa lige ramme mig. —

»Saa spændte jeg Bøssen tre Gange til hende og kunde ikke fange den afskudt. Saa gav jeg hende Djævelen i Vold.«

Saadanne naive Historier gjorde Indtryk dengang. Dér stod Væveren i Retten og pralede af, at han vilde have skudt Konen, og at det ikke var hans Skyld, at Bøssen klikkede. Og hele denne taabelige Snak betragtes som et Vidnesbyrd imod Kirsten Fasses.

En anden kunde berette om hende, at hver Gang hun gik forbi hans Dør, enten op eller ned, spyttede hun 3 Gange ad den, og hun vilde ikke lade det være, før-

end hans Hustru sagde til hende, at hun vilde klage sig paa andre Steder. En Kone vidnede for Retten, at hun kunde to hendes Troffuel [?] saa tidt, hun vilde, om Dagen; naar hun kom til den igen, var den dog fuld af Maddiker. Dette kunde umuligt gaa naturligt til. Men hvor højt Spøgelsefrygten var steget i Viborg paa den Tid, ses dog bedst af en Historie, som en Borger ved Navn Rasmus gav til bedste for Retten: En Torsdag Nat laa han og Konen i den store Stue, og deres lille Dreng laa i den lille Stue. Da begyndte Barnet at raabe: »Far, der er saa mange Katter herinde, de river mig ihjel. De danser og springer omkring paa Skiven [1].« Saa kom Drengen løbende ind til dem, og Moderen tog ham op i Sengen. Men da hun siden vilde løfte ham ud paa Gulvet igen, at han skulde gaa hen i sin egen Seng, da kom der en »Kumpen« og tog fat paa begge hendes Arme og vilde trække hende ud af Sengen. Det var en stor laadden Kumpen med Klør og Krammer paa Hænderne og et Øje midt i Panden saa stort som en Tallerken og gloende som Ild. Konen rystede og skælvede i Sengen, men Rasmus rejste sig op og greb efter sit Værge og raabte: »Er her en Djævel inde, da skal du ud i Jesu Navn.« Saa fôr Djævelen ud af Vinduet og tog det halve af Vinduet med sig, og udenfor stod en Flok Hunde og hylede og tog imod ham. Men inde i Huset blev der saa slem en Lugt, at den ikke gik ud i 8 Dage.

Denne Djævlehistorie er jo lavet efter de bedste litterære Forbilleder, og det faktiske i den indskrænker sig vel til, at Rasmus selv har slaaet sit Vindue ud med sit Værge. — Kirsten Fasses blev dømt.

Imidlertid havde baade hun og Kirsten Snedkers udlagt en tredie Navnesøster, Kirsten Bondes, i Viborg,

---

[1]) Bordet.

og Turen kom nu til hende. Mærkværdig nok blev hun frikendt. Det oplystes, at der havde gaaet Rygte og Tidende om hende, siden Kirsten Snedkers blev brændt, — at det ikke beviste meget, siden Kirsten Snedkers havde udlagt hende, kunde dog maaske selv Nævningerne indse. Værre var det, at hun havde lovet ondt: Da hun maatte flytte ud af sit Hus, fordi Christen Pedersen vilde have sin Datter derind, havde hun sagt til ham, at han skulde komme til at flytte derfra lige saa fattig som hun gjorde nu. »Og siden den Tid, hvor han lagde 10 Daler, da blev der 6 Mark borte, og hvor han lagde 13 Mark, da blev der 3 Mark borte, indtil saalænge hun kom i Kælderen; da blev der intet borte.«

Det der reddede hende, var vistnok et Vidneudsagn af Raadmand Jens Bering. Han blev tilspurgt, om han kunde benægte, at Kirsten Bondes engang havde været i Skjul og Fjæl i hans Moders Hus i en Maltdynge, og at han gjorde Aande [huller?] til hende, som hun skulde aande ud af. Men han svarede, at den Tid han var en liden Dreng og gik i Latinskole, da var Kirsten Bondes i hans Moders og hans salig Faders, Jakob Skrivers, Hus; men om hun var der i Dølgsmaal, eller hvad hun bestilte, det vidste han ikke.

Fra Viborg bredte Hekseforfølgelsen sig ud over Landsbyerne baade mod øst og vest. I Læsten, et Par Mil øst for Viborg, blev en Mandsperson, Peder Sørensen Gjedsted, brændt. Hvad der især fældede ham var to Omstændigheder, der bestandig kommer igen i Hekseprocesserne: Først Respekten for den Døendes Ord; hvad en Mand eller Kvinde sagde paa sit Dødsleje, i Præstens Nærværelse og efter at have modtaget Sakramentet, var det næsten ikke muligt at faa omstødt eller modbevist. Dernæst den Omstændighed, at det altid betragtedes som en Tilstaaelse af Brøden, naar den sigtede prøvede paa

at undvige. Endelig kom hertil den overvættes Betydning, der tillagdes alt, hvad Præsten sagde. Selv om Præsten i Virkeligheden intet vidste og ikke kunde sige andet, end hvad alle andre sagde, blev hans Vidnesbyrd altid tillagt en særlig Vægt, og det Skudsmaal, han gav den anklagede, var i saare mange Tilfælde afgørende for Sagens Udfald. Alle disse Omstændigheder sammensvor sig mod den stakkels Peder Gjedsted, og det var derfor snart ude med ham.

Hans første Avindsmand var Rasmus Jensen i Læsten, — som dog endnu var i Live og derfor ikke saa farlig som den døde Christen Nielsen. Rasmus Jensens taabelige Fortælling gik ud paa, at en Dag for seks Aar siden, »den Tirsdag næst efter de havde tilsaaet deres Byg«, da hissede Peder Gjedsteds Kone sin Hund efter hans Gæs. Han talte da til hende derfor og sagde, at hun kunde jo have taget Gæssene i Hus, saa skulde han betalt den Skade, de havde gjort. »Da gik hun hjem og svarede ham intet. Og siden derefter blev han forkommet paa sit Helbred.« Meningen er jo tydelig nok; det hjælper ikke, at Konen denne Gang holdt sin Tunge i Tømme og »svarede intet«; hans Sygdom stammer dog fra hende. Saa gik der fem Aar, uden at han havde noget at beskylde Peder Gjedsteds for. Men nu i Sommer var et Aar, den Tid han skulde pløje til Stubbyg paa Korsagrene, da faldt han omkuld hos Ploven og kunde ikke gange med den, saa satte han sig. Da kom Peder Sørensen Gjedsted drivende med sin Plov, og saa sagde han til ham: »Peder, I haver mit Helbred fra mig, jeg kan nu intet gange.« Da svarede han: »Jeg skal love dig, at du skalt gange sagte herefter.« Og siden haver han forværredes hver Dag, »saa Gud naade mig fattige Mand.« — Man vil bemærke, at han tiltaler Peder Gjedsted med »I«; denne har altsaa været en gammel Mand. Men efter den Tid

gik Rasmus Jensen omkring og beskyldte Peder Gjedsted »baade i Kirken og andensteds« for at have taget hans Helbred.

Imidlertid var Christen Nielsen i Læsten død. Ved hans Sygeseng sad Præsten i Nørbæk, Hr. Jesper Pedersen[1]), og optegnede omhyggelig alt hvad løst og fast den syge kunde have at berette om Peder Gjedsteds Trolddomskunster. Dokumentet kom til at lyde saaledes:

Christen Nielsen i Læsten hans Bekendelse, som han nu i Dag, som er d. 5. Decbr. Aar 1615, bekender udi hans Sygdom den Dag han annammet Sacramentet.

Først kom jeg og Peder Gjedsted udi Trætte paa S. Valborg Dag nu sidst forleden 3 Aar, og straks derefter misted vi Dyden af vores Mælk og kunde ikke have godt af vort Mælk. Om S. Mikkelsdag, der kom efter, det samme Aar fik jeg noget Rug af Peder Gjedsted for Markkorn, og der jeg klaged paa, at det var næsten halv Part Skarn, da sagde han, at jeg skulde snart faa andet at tage Vare. Nu til Fastelavn kommer først 3 Aar paa Onsdag mod Aften kom Peder Gjedsted til mig og spurgte mig, om jeg vilde tærske for ham, da sagde jeg, »nej Gud vil jeg ej,« fordi han haver ikke forskyldt noget godt af mig. Da sagde han, at jeg skulde inted baade af, at jeg vilde ikke gøre for ham, og den Tid skulde snart komme, at jeg skulde lidet kunne gøre for mig selv og intet for andre. Saa gik han for min Dør og skrev noget vidt omkring paa Jorden med en Skovl og nogen Kors. Anden Dag der kom efter misted vi Dyden af vores Mælkend igen. Ifjor 3 Uger for S. Mikkelsdag om Morgenen tidlig kom Dorette, Peder Gjedsteds Kone, til mig og spurgte mig, om jeg vidste ikke, hvor hendes Øg var; da sagde jeg: jo,

---

[1]) Jesper Pedersen Lindholt var (efter Wibergs Præstehistorie) Præst i Nørbæk i 67 Aar (1604—1671), var to Gange gift og havde 21 Børn.

jeg haver dem i Hus, men vil I have dem, da skal I fly mig Brød for 9 Øg, jeg har haft i Hus. Da sagde hun: skal vi hente vores Øg her hver Morgen, da ved jeg ikke hvor det skal gaa til. Da sagde jeg, »ja Gud skal I saa, saa tit som de gaar i Danemænds Korn, da skal jeg tage dem i Hus, da skal I løse dem ud.« Da sagde hun, »ja, ja, jeg skal iette Dig en Jet [1]), Du skal faa baade Skam og Skade, men jeg skal give Dig Stunder at skrifte, før end det skal komme paa Dig«. 3 Uger efter S. Olufs Dag nu i Høst sidst forgangen gik jeg paa Bjørnsager og min Kone og schalge [?] Byg. Da som jeg gik allerbedst, kom der saa mange Fluer omkring mig, som mig tøkte at jeg aldrig havde set paa en Tid i alle mine Dage, saa jeg ikke kunde vende mig for dem, og samme Tid var det en stor Kulde. Da fik jeg svarlig ondt samme Tid udi mit ene Laar og Side, og siden kunde jeg aldrig tjene mig 1 Skilling med Dags Gerning at gøre for nogen Mand. Nu noget før jeg nu i Dag skulde have ganget til Tinge og bestanden, at jeg havde stævnet Mændene her i Byen, da misted jeg al den Magt jeg havde i min Laar, Haand og min ene Side, saa jeg tror ikke, at jeg kunde føle det, om nogen vilde hugge min Haand af mig, som Godtfolk kan se, hvordan jeg ligger her nu. Og alt dette skylder jeg Peder Gjedsted og hans Kone Dorette for, og ingen anden Menneske paa Jorden. Og at det saa er, som jeg nu haver sagt og bekendt, derpaa vil jeg gerne dø, og Gud unde min Sjæl saa sandt og ikke sander at komme i Guds Rige, som jeg ikke haver løjet et Ord.

En halv Snes Mænd fra Læsten havde beseglet dette Dokument, og Præsten Hr. Jesper vedstod paa Tinge, at han havde skrevet det efter Christen Nielsens Ord »den Tid, han gav ham Sakramentet, og gik og fôr lige som

---

[1]) jette=love, Jett=Løfte.

samme Bekendelse indeholder.« Desuden vidnede Præsten, at Peder Gjedsted havde Rygte for Trolddom og Tyveri. — Da forsøgte den ulykkelige Mand at flygte.

Fredagen før Palmesøndag, om Aftenen da Sol var nede, kom han til Niels Nielsens Gaaard i Sønderbæk og bankede paa. Konen gik til Døren og lukkede ham ind, og han satte sig da ved Niels Nielsens »Skive« og klagede sig og sagde, at han vidste ikke, hvad han vilde gøre, om han vilde drukne sig eller ej. Niels Nielsen sagde til ham: »Drukner du dig selv, saa er baade Legem og Sjæl fortabt.« Imod Niels Nielsens Vilje forblev han der i Dølgsmaal Lørdagen over. Men Palme Søndag, mens Folkene var i Kirken, trængte Niels Nielsen ham ud med Magt. Peder Gjedsted bad da om, at han vilde laane ham hans Hustrus Klæder, for at han i dem kunde drage til Nørbæk, og lade hans Søn Christen gaa med for at faa Klæderne tilbage igen. Og dermed kastede han en Skindkjortel over sig, som tilhørte Niels Nielsens Hustru Johanne, og satte en Økse derunder med Skaftet ned ad. Men Niels Nielsen nødte ham til at drage af Skindkjortlen igen, og da Peder Gjedsted gik ud fra Niels Nielsens, stod de Læsten Mænd derude for at tage ham.

En Mand i Sønderbæk vidnede, at han saa Peder Gjedsted komme ud fra Niels Nielsens og løbe gennem Knuds Gaard og ind i Laden og lukke Døren for sig. Og han raabte og sagde, at de skulde lade ham fare, han skulde aldrig komme i den Egn mere i hans Dage. Saa kom han ud af Laden igen og »brugte Ben« over i Peder Reistrups Sals [1]), hvor han ogsaa lukkede Døren for sig, saa deres Pige ikke kunde komme ind. Derinde fandt de Læsten Mænd ham; han sad i en luk-

---

[1]) Køkken; kan ogsaa betegne det hele Stuehus.

ket Seng og huggede om sig med en Økse, indtil de fik fat paa ham.

Nævningerne af Læsten Kirkesogn dømte ham skyldig i Trolddom. Og paa Landstinget mødte Hr. Jesper Pedersen og flere Vidner »og med højeste Helgens Ed og oprakte Fingre var deres Vidner og Kundskab bestændig i alle Maader.« Dertil svarede Peder Gjedsted og sagde, at han var uskyldig og ubrødig i Trolddoms Kunster. Men Rasmus Jensen lagde sin Haand paa hans Hoved og offentlig sigtede ham for en vitterlig Troldmand. Da dømte Landstinget, at Kirkenævningernes Ed og Tov skulde staa ved Magt.

I ingen af de Sager, som vi hidtil har omtalt, er der jo forefaldet nogetsomhelst, der kunde se ud som Trolddom. Alt hvad der berettes om de formentlige Hekse og Troldmænd er for en Nutidslæser fuldkommen forstaaeligt. Ingen af dem behøver at have foretaget sig det mindste ud over det, som ogsaa sker den Dag i Dag. De kan alle meget vel have været helt uskyldige, ikke blot saaledes, at de ikke har begaaet de Forbrydelser, de anklages for; men ogsaa saaledes, at de slet ingen Trolddomskunster har forsøgt eller selv har troet paa, at de var i Besiddelse af Evner dertil.

Men »uskyldige« i den Forstand har ingenlunde alle de anklagede været, — heldigvis maa man her sige. Det er det eneste forsonende Træk i Hekseforfølgelsernes mørke Billede, at de ulykkelige vildledte Ofre selv har følt sig skyldige og til en vis Grad ogsaa har været det. Utvivlsomt er mange — vi maa haabe de fleste — af dem gaaet til Døden med Bevidstheden om, at den Straf, de led, var forskyldt, og at Baalets Pine var den eneste Vej for dem til at sone deres Brøde og frelse deres Sjæl. Hekseforfølgelserne er beskæmmende nok for Menneskeslægten endda. Men til Forsvar for den Tids Lovgivere og

Dommere maa det dog fremhæves, at der vel nok som Regel har været et vist Grundlag for Anklagen og Straffen. De formentlige Hekse har i saare mange Tilfælde virkelig forsøgt sig i de sorte Kunster, — og aldrig i nogen god Hensigt.

Vi faar en Prøve herpaa, naar vi fra den ubarmhjertige Jagt paa gamle Peder Gjedsted i Læsten vender os til de mærkelige Ting, der samtidig skete i den lille By Tastum i Fjends Herred.

En Eftermiddag i August 1618, halvanden Stunder før Sol gik ned, var fire Kvinder forsamlede i Peder Skræders Hus i Tastum bag vel tillukkede Døre. Den ene af Kvinderne, Jahan Tamesdatter, fortæller vidtløftigt om, hvad der gik for sig derinde, idet hun dog stadig tager sig selv fri, — hun var ikke Deltager, men kun Tilskuer. De tre andre Kvinder var Jahan Kneppis, Inger Malteskone og Ane Povlsdatter. De havde Djævelen imellem sig i en sort Kats Lignelse, og alle tre havde de Ris i Hænderne og kvistede [1]) paa Djævelen, saa han skreg. Thi de vilde have ham til at hjælpe dem med at forgøre en Mand; men Djævelen raabte, at han kunde ikke gøre det, fordi Manden frygtede Vor Herre saa aabenbarlig. Midt i dette Optrin siger imidlertid Djævelen til dem: »Nu bliver I røbet hver en! Mogens Akselsen kommer med Breve fra Kardyb.« Men Jahan Kneppis, der var Hovedmand for dem og »holdt Ordet«, har formodentlig troet, at det kun var et Fif af Djævelen for at slippe fra dem. Hun svarede: »Han sidder i Kardyb og drikker,« og de vedblev at piske løs paa Djævelen, saa han skreg, ligesom en Hund tuder. Men Djævelen havde virkelig haft Ret; thi i det samme stødte Mogens Akselsen paa Døren, og da han ikke kunde komme ind,

---

[1]) piskede.

stak han en Rude ud i Vinduet med sit Spyd og kikkede ind i Stuen. Men de »forsvandtes« i det samme, saa han ikke fik dem at se. Jahan Tamesdatter gik da ud til Mogens Akselsen paa Gaden og fik Brevene af ham og bad ham om at tie stille med, hvad han havde set og hørt.

Men Mogens Akselsen tav jo ikke stille, og Sagen kom op. Lensmanden Knud Gyldenstjerne paa Hald lod alle de fire Kvinder anklage for Trolddom, og saa var det, at Jahan Tamesdatter fortalte Historien, saaledes som den her er berettet. Det kom til bevægede Scener mellem Kvinderne paa Tinget. Inger Malteskone raabte, at dersom hun skulde brændes, saa skulde Jahan Tamesdatter brændes ogsaa. Men Jahan svarede, at hun frygtede ikke for, at hun skulde blive brændt. Og virkelig blev Jahan Tamesdatter kvitsvoret af Nævningerne, medens de tre andre kendtes skyldige til Ilden. De slap dog foreløbig; thi Landstinget omstødte Nævningernes Ed. Det er betegnende for Landsdommernes strengt juridiske Opfattelse af disse Sager, at saadanne frygtelige Historier om Djævelens Optræden i Regelen ikke gør noget Indtryk paa dem. De spørger bestandig kun efter dette ene: Har Anklagede faktisk begaaet en Forbrydelse? Har hun lovet nogen Ondt, som derefter er vederfaret? Dette var ikke Tilfældet i nærværende Sag, og saa brød Landsdommerne sig ikke om det øvrige. Som vi senere skal se, blev dog Maren Kneppis brændt nogle Aar efter.

Men hvad der ikke interesserede Landsdommerne, kan jo meget vel interessere os, og for vor Bedømmelse af Heksenes Skyld eller Uskyld vil det jo netop være afgørende, om de har øvet saadanne Kunster som dem, Jahan Tamesdatter fortæller om, og om de har gjort det i den Tro og i den Hensigt, at de derved kunde volde Ulykke for andre.

Mogens Akselsens Beretning stemmer fuldstændig

med Jahan Tamesdatters; men han begaar den hos Vidner saa almindelige Fejl, at han ikke kan holde det, han ved, ude fra det, han tror at vide. Han fortæller, at han den nævnte Dag kom til Tastum med nogle Breve. Da han kom til Peder Skræders Hus, var Døren træd [1]) og tillukt, men han hørte, at der var nogle Kvinder inde »og havde Djævelen imellem dennem og slog paa hannem, at han skreg og havde en slem Lyd, hartad som en Hund tuder.« Saa stak han en Rude ud med sit Spyd og raabte ind ad Vinduet, hvor Djævelen de blev af, som han hørte tilforn; thi han kunde ingen se derinde. Og saa kom Jahan Tamesdatter ud og annammede Brevene af ham.

Uheldigvis bærer denne Beretning alt for tydelig Præg af at være paavirket af Jahan Tamesdatters Fortælling. Thi at det just var Djævelen, der blev pryglet inde i Huset, kunde han jo ikke vide, om ogsaa han hørte »en slem Lyd« der inde fra. Og dermed falder ganske vor Tro paa Mogens Akselsens Paalidelighed, om ogsaa han afleverer sin Historie paa Herredstinget med Ed og oprakte Fingre.

Tilbage bliver da det Spørgsmaal: Har Jahan Tamesdatter været en tilstrækkelig ondskabsfuld og tilstrækkelig opfindsom Person til at kunne opdigte hele Historien? Har hun kunnet forme en saa troværdig og naturlig Replik som Jahan Kneppis Ord om Mogens Akselsen: »Han sidder i Kardyb og drikker.« Man skulde næsten tro, at denne Ytring virkelig er falden; og i saa Tilfælde bliver det ogsaa rimeligt, at Kvinderne har haft noget Troldtøj for, og at en af de tilstedeværende — om end ikke just den sorte Kat — har manet dem til Forsigtighed ved at minde om, at de snart kunde vente Mogens Akselsen med Brevene.

---

[1]) Spærret. Jfr. Folkevisen: De kom for den Jomfruens Gaard, den var træd med dragen Sværd. (Kalckar IV. S. 467.)

Alt dette foregik i 1618. Forfølgelserne havde nu faaet godt fat baade i Viborg By og øst og vest for den, og tre Mennesker var bleven brændte. Men først i 1619 gik det dog rigtig løs.

En adelig Dame, Fru Elsebe Jul til Ørslevkloster, Enke efter Hans Lindenov, fik Maren Jensdatter Boes i Ørum i Fjends Herred brændt. Det var dog ikke store Sager, Maren Boes blev beskyldt for. Nogle Kreaturer skulde hun have forgjort, saa de ikke vilde rejse sig, hvor haardt man end slog paa dem; og en Kone, som hun havde lovet ondt, fik siden hen daarlige Øjne. Man sagde, at hun altid havde godt Øl i Kanden, og Smør laa og flød derudi; og hvad der nok var det værste, hun var rømt af Sognet, da der begyndte at gaa Rygter om, at hun skulde gribes. Men man fik hende i hvert Fald til at bekende, at de havde været fire Kvinder sammen i Bødstrup, og de havde haft noget Spøgelse imellem dem i en Potte. Her var altsaa Udgangspunkter nok for nye Forfølgelser.

Blandt de fire Kvinder, Maren Boes havde nævnt, var Anders Munks Hustru i Resen i Fjends Herred. Nu var det jo saa, at Misdæderes Ord ikke stod til Troende, og paa en Troldkvindes Udlæggelse alene kunde ingen blive dømt. Men den var altid et godt Udgangspunkt, hvis nogen ønskede at benytte sig af den til at faa nye Hekseprocesser i Gang. Og det fejlede jo ikke, at hvem der saaledes var bleven nævnt i en Misdæders Bekendelse, snart kom i Rygte for Trolddom, selv om der aldrig før havde været noget at udsætte paa vedkommende.

Til al Ulykke for Anders Munk og hans Hustru boede der netop i deres Sogn en Mand, der ikke lod Lejligheden ubenyttet, naar der var Udsigt til at faa en Heks paa Baalet. Det var Sognedegnen til Vrov og Resen,

Mikkel Vistesen i Torp. Han optraadte nu som Anklager mod Anders Munk og hans Hustru Gertrud Scholder, ja for en Sikkerheds Skyld tog han deres Søn Niels med. Han lod begge Ægtefællerne fængsle og havde dem siddende som Arrestanter i sit eget Hus, medens han samlede Vidnesbyrd imod dem, skaffede Udskrift af Maren Boes Bekendelse og lod Kirkenævninger opkræve af Resen Sogn.

Det lykkedes Degnen at faa Anders Munk til at bekende en hel Del: Han havde en Fugl, som kom til ham hver 14. Dag og kunde sige ham alt, hvad han ønskede at vide; det var Maren Boes, som lærte ham det, han kunde, og som »kom hans Fugl til at slaa med Vingen.« Sct. Valborg Nat var han og hans Hustru paa Bjerrelide med 700 Troldfolk; de vilde forgøre Jordens Afgrøde, men han vilde ikke samtykke med dem, hvorfor det blev opsat til Aarsdagen efter. Hans Dreng hed *Fuguel;* det var en slem Hundjævel, der kunde føre ham til Bjerrelide og hjem igen paa to Timer. Han havde taget Helbredet fra Lavrids Høgild og forgjort hans Kvæg ved at hensætte en Gryde med Trolddomskunster udi Fædriften. Niels Rabitsen havde to Gange været med ham paa Bjerrelide. Jep Villadsen var en Troldkarl, der havde kastet ondt mellem Jakob Lykke [1]) og hans Frue. Birte Engellands vilde have forgjort Oluf Thordsen; men hans Kone kom i Vejen, og saa blev det hende, der fik det. Endnu mere uheldig var Christen Nielsen i Vaadde; han havde tiltænkt Peder Jul [2]) en Ulykke, fordi han vilde have dem af Gaarden; men den første, han mødte, var hans egen Søn, og derfor kom

---

[1]) Formodentlig Jak. Lykke til Tanderup og Estvadgaard.

[2]) Maaske Peder Jul til Hesselmed, en Broder til den førnævnte Fru Elsebe Jul.

denne af med Livet. Maren Vævers i Trandum Skovgaard forgjorde Hr. Bertel i Sevel for et Lams Skyld.

Hvorledes Degnen har baaret sig ad med at faa Anders Munk til at »bekende« alt dette, ved vi ikke. Men midt inde i alle de urimelige »Tilstaaelser« træffer vi pludselig en Sætning, der lyder saa menneskelig og ægte, just ved Modsætningen til alt det andet Hjernespind: »Han sagde, hans Kone kunde ikke Trolddom, og han selv kunde lidet.« Her er det sikkert Anders Munk selv, der taler, ikke Degnen. Den ulykkelige Mand har forstaaet, at begge stod de ikke til at redde, og han gør da et Forsøg paa om muligt at frelse Konen. Hvad der særlig talte imod ham, var, at han havde lovet Fru Kirsten Jul [1]) at forsværge Hald, Silkeborg og Lundenæs Len, og at han havde tilbudt Mikkel Vistesen 20 Rdlr. og en Laastønde [2]), om han vilde lade dem slippe. Men baade han og hans Hustru blev dømte til Baalet, medens Sønnen Niels derimod slap fri — »indtil anderledes bevises.«

Om Mikkel Vistesens Forhold til de to Misdædere, medens de sad fængslede i hans Hus, kom der senere mærkelige Ting frem. Anders Munk bekendte selv, at det var Degnen, der havde faaet ham til at udlægge snart den ene, snart den anden som Troldkarl eller Heks, og at Degnen havde lovet til Gengæld at være god ved ham i Fængslet derfor. Hans Hensigt dermed skulde være den, at han siden hen kunde faa Gaver af dem, som Anders Munk beskyldte, for at lade dem være i Fred! Da denne Bekendelse blev stævnet til Landstinget, kunde Mikkel Vistesen skyde sig ind under, at Misdæderes Ord ikke stod til Troende, og i Henhold til denne Retsregel blev det slemme Udsagn ogsaa kendt magtesløst, saa

---

[1]) Formodentlig Kirsten Akselsdatter Jul til Kærsholm i Torning Sogn, død 1626 , Enke efter Henrik Sandberg.

[2]) Formodentlig en Tønde med Laas.

det ikke skulde komme Mikkel Vistesen til Skade paa hans Ære og Lempe. Men der fremkom under denne Sag, og de andre, som i lignende Anledning rejstes imod ham, forskellige Oplysninger, som tydede paa, at Misdæderen dog denne Gang havde talt Sandhed: Degnen havde virkelig søgt at benytte de to Misdædere som Middel til Pengeafpresning. Da han trængtes haardt, spillede han højt Spil: han ikke blot aflagde Ed paa sin Uskyldighed, men han vendte endog Beskyldningerne om imod sine Anklagere, saa det blev dem, og ikke ham, der havde forsøgt at bestikke og forlokke de to Fanger. Men Degnen tabte Spillet.

Først rettede han denne Beskyldning mod Christen Nielsen i Vaadde i Ikast Sogn, en af dem, som Anders Munk havde udlagt. Degnens Fortælling gik ud paa, at Christen Nielsen havde givet ham 4 Daler mindre end 1 Mk., for at han skulde bevæge Misdæderen til ikke at røbe ham for Trolddom. Pengene havde Christen Nielsen lagt paa Mikkel Vistesens Kaalgaards Dige, hvor Mikkel tog dem til sig; dog havde han naturligvis ikke selv beholdt Stikpengene, men brugt dem til Hjælp til Udgifterne ved at lade de to Misdædere brænde. Men Mikkel var ikke ene om Komplottet, og det blev hans Ulykke. Han havde en Medvider, Visti Pedersen, der ligeledes boede i Torp og, efter Navnet at dømme, formodentlig har været en Slægtning af Degnen. Da han kom i Forhør, fortalte han Sagen lidt anderledes. Beløbet var efter hans Opgivende ikke 4 Daler mindre end 1 Mk., men lige 4 Daler; og han kendte ikke noget til Historien om Kaalgaards Diget, men fortalte, at Christen Nielsen havde givet ham, Visti, Pengene, og han havde saa senere leveret dem til Degnens Kone.

Medens denne Sag stod paa, rettede Mikkel Vistesen

en lignende eller værre Beskyldning mod selve Sognepræsten i Vridsted Hr. Niels Christensen Paaske. Det faktiske, der er foregaaet, synes at være følgende: Mandagen den 14. Juni 1619 kom Hr. Niels Christensen og hans Hustru Anne Pedersdatter kørende gennem Torp; de skulde til Høgild at se til Præstens Farbroder Laurids Nielsen, som laa syg, — han var en af dem, som Anders Munk tilstod at have forgjort. Det var just paa den Tid, da Degnen havde Anders Munk og Gertrud Scholder siddende i sit Hus, og han bad da Præsten komme indenfor og se til de to Misdædere. Præsten gik ind og talte nogle Ord til dem, som især gik ud paa, at de nu skulde blive fast ved Sandheden og ikke lyve paa nogen. Og saa kørte Præsten videre. Saaledes lyder hans egen og hans Køresvends Beretning. Men Degnen fremlagde et skriftligt Dokument, som gav en helt anden Fremstilling af det passerede. I Følge denne skulde Præsten have tilspurgt de to Fanger, om ikke Oluf Pedersen og Lars Enevoldsen i Vridsted var Troldkarle og blandt andet havde forgjort Præstens Gæslinger. Men Fangerne svarede, at de vidste ikke andet med de to Dannemænd end al Ære og godt. Præsten havde da henvendt sig til Mikkel Vistesen og bedet ham sørge for, at Fangerne udlagde de to nævnte Mænd som Troldmænd, saa vilde han, Præsten, give ham en Ko saa god som 5 Daler. Og samtidig bearbejdede Præstekonen de to Misdædere og lovede dem en Ost, en Kage og nogen Boghvedegryn, hvis de vilde sige, som hendes Mand forlangte af dem. Og omsider gik da Handelen i Orden, Fangerne lovede, at de, hvad enten de blev i Torp eller kom til Hald, skulde udlægge de to Mænd i Vridsted; og det blev yderligere aftalt, at de skulde sige, at Oluf havde forgjort Hr. Anders med Ild, og Lars havde forgjort nogen Gæslinger for

Hr. Niels [1]). — Efter alle samstemmende Vidnesbyrd var dette Dokument falsk, og da det blev baaret i Rette, og Mikkel Vistesen var indkaldt for at vedstaa det, mødte han ikke. Han var bortrømt, og han kom aldrig senere til Stede. Men for dette falske Dokument og for sin Mened i Sagen mod Christen Nielsen i Vaadde blev han dømt til at straffes paa sine Fingre og iøvrigt staa til Rette efter Resessen. Og tre—fire Kvinder, som han allerede havde faaet anklaget for Trolddom i Henhold til de falske Udlæggelser, blev nu frikendte.

Saa heldige var dog ikke alle. Anders Munk havde ogsaa i sine forskellige Bekendelser nævnt adskillige, som allerede var mærkede, eller hvis Forsvarere var for svage og Angriberne for mægtige. Saadanne blev altid et let Bytte for den ortodokse Nidkærhed.

Saaledes gik det Maren Vævers i Trandum, der jo var beskyldt for at have forgjort sin egen Sognepræst. Hr. Bertel forklarede, at da han havde været hos hende for at tage Kvægtiende, var de bleven uenige om Lammene, idet han sagde, hun havde flere Lam, end hun vilde opgive. Saa tog det ene Ord det andet, og Maren havde da sagt til Præsten, han skulde faa en levende Djævel. Straks derefter blev han syg, og Maren, som nu frygtede Følgerne af sin slemme Mund, underskrev da en Forpligt, i hvilken hun lovede at være Hr. Bertel ubevaret [2]); og hvis hun blev overbevist om at gøre nogen Skade, da at straffes paa Livet som Loven udviser. — Det faldt kun altfor godt i Traad her med, hvad Peder Pedersen havde at berette. Han havde ikke villet age

---

[1]) Hr. Niels er naturligvis Niels Christensen Paaske. Hr. Anders maa være hans Formand i Embedet Anders Sørensen Cramer, der var død 1618. Det skal altsaa nu gives Udseende af, at han var taget af Dage ved Trolddom.

[2]) Ikke give sig af med Hr. B.

hende, da hun bad derom, og saa havde hun i Vrede sagt, at han heller ikke selv skulde faa godt af Øgene. En Maaned derefter blev det ene af dem syg, »mistede begge Bagbenene, blev troldreden og døde.« — Hun blev da dømt til Døden.

Samme Skæbne fik Birgitte Engellands i Skive. Hun blev naturligvis anklaget af Oluf Thordsen i Gammelgaard i Skive Landsogn; thi han vidste jo nu fra Anders Munks Bekendelse, at hun havde forgjort hans Hustru. Birgitte var medgørlig. Ogsaa hun kendte jo Historien og kunde berette den til almindelig Tilfredshed. Det var i Vaar, at Niels Brøgger i Skive kom til hende og havde noget Tingest i en liden Pose i sin Haand. Saa gik hun til Gammelgaard og hentede derfra Mælk og en Kavring, som skulde bruges til Øjemedet, og Niels Brøgger nedsatte det hele i Aaen ved Enden af Gammelgaard. Det var Meningen at forgøre Oluf Thordsen, men saa faldt det jo altsaa paa hans Hustru. Troldtøjet stod endnu i Aaen, og Birgitte tilbød selv at tage det op; thi det var nedsat i den Mands Navn, at ingen anden kunde tage det. Saa vilde hun spytte i det, og derefter kunde det ikke mere gøre nogen Mand Skade.

Birgitte har altsaa været føjelig mod sine Bødler, fortalt hvad hun skulde og lovet, hvad de forlangte. Heller ikke nægtede hun dem den Villighed at navngive nogle andre Hekse. Christen Gammelgaards Hustru i Skive var en nifold værre Troldkvinde end hun selv; og hun og hendes Moder havde en liden sort Tingest imellem dem og strøg paa den, saa den skreg og peb svarlig, — ligesom en Bøsse gik af, og det lugtede svedent af Ild.

Hendes forvildede Tanker har kredset om det Baal, som hun snart efter skulde bestige.

Foruden hendes egen Bekendelse og Anders Munks Udlæggelse var der ogsaa andre Vidnesbyrd at fælde hende

paa. En Mand i Mogenstrup kunde fortælle en Historie, som var 16 Aar gammel. Anno 1603, tre Dage før St. Hansdag, kom han hjem om Natten ved Midnatstide. Da saa han, at Birgitte Engellands laa og krøb aved om inde i hans Fold mellem Kreaturerne og stak Huller i Jorden med Fingrene, indtil hun kom midt i Folden. Han sprang da over Indhegningen, slæbte hende ud af Folden, kastede hende foran sig ind ad Døren og vilde have bundet hende. Hvorfor han ikke udførte denne Beslutning, faar vi ingen Oplysning om, — han nævner blot, at han saa gik i Seng. Men da kastede Birgitte en saadan Klung (?) paa ham og hans Hustru og deres Folk, at de alle sov til Midaften den næste Dag, indtil fremmede Folk kom og vækkede dem op. Men siden døde der af hans Øg og Fæmon for 300 Rdlr.

En Historie som denne er jo ikke svær at forstaa. Den Mand, som har fortalt den, vil vanskelig kunne undgaa Mistanken om, at han er kommen fuld hjem hin Juninat og har brugt det meste af næste Dag til at sove Rusen ud.

En Kone, der ligeledes vidnede imod Birgitte, havde nægtet at give hende noget Øl. Derefter blev Huset saa fuldt af Tudser, at man næppe kunde være derinde, og hun og hendes Husbond kunde ikke værge Karret under Tappen for dem. Hun kom nogle af dem i Ilden, men de kunde ikke brænde.

Endnu en Kvinde bragte Anders Munks og hans Hustrus Bekendelser paa Baalet. Det var Mette Klemitsdatter i Rogenstrup i Fiskbæk Sogn. Hvad der fremføres imod hende er, foruden de dødsdømtes Bekendelse, »der de blev brændt,« væsentlig følgende Hjernespind:

Frands Pedersen var en Dag gaaet til Viborg. Ved Kragsø kom han i Snak med nogen og nævnede da, at

Mette Klemitsdatter tog Mælken af deres Kør. Da han om Aftenen var paa Hjemvejen og kom til det samme Sted, var der nogen, som tog fat paa ham bagfra, løftede ham op i Luften og fløj med ham tilbage til Viborg igen. Og han tyktes, han kom over Viborg og Viborg Sø og blev sat ned ved Søndermølle. Da han havde besindet sig, gik han atter gennem Viborg og videre hjemad. Men da han for anden Gang kom til Kragsø, stod der en stor kroget Mand, der tog fat paa ham, bar ham ud i Søen og satte ham i Vand til Bæltestedet. Saa gik »Spøgelset« til Land, — og Frands gik bagefter. Men da han kom hjem, blev han syg, og var syg til han døde.

Nu til Dags vil vel ingen Læser være i Tvivl om, at Frands har drukket for meget i Viborg, og at Benene ikke har kunnet bære ham længere end til Kragsø, da han skulde hjem om Aftenen. Den Gang fandt man en anden Forklaring rimeligere, og Mette Klemitsdatter blev brændt.

Fra hendes sidste Levedage er der bevaret nogle Oplysninger, der viser os ganske det samme Billede, som vi fik af Mikkel Vistesens Omgang med sine Misdædere, — den kyniske Spekulation i disse dødsdømte, Forsøget paa at udnytte dem til personlig Fordel eller Tilfredsstillelse af privat Hævn. Midt i al deres Elendighed bevarede disse Stakler en Magt, som gjorde dem farlige og frygtede lige til det sidste: de kunde jo udlægge, hvem de vilde, som deres Medskyldige, og Bødlen har ingenlunde været den eneste, som har forsøgt at faa deres Tunge paa Gled. Ved Hjælp af den stakkels Mette Rogenstrup har saaledes Christen Kræmer i Viborg søgt at bringe Povl Sværdfegers Kone i Ulykke.

Vi har allerede set, at disse Fanger ikke holdtes i nogen særlig streng Forvaring, men at omtrent hvem der vilde kunde faa Adgang til dem. I Reglen har de vist-

nok ligget lænkede i en Seng. Mette Klemitsdatter var indlogeret i et Hus i Viborg hos en Kvinde ved Navn Mette Pedersdatter. Denne Kvinde aflagde Vidne om, at om Onsdagen før Mette Klemitsdatter blev pint om Torsdagen, var Christen Kræmer inde hos Fangen. Han sad paa Sengen hos hende og viste hende hans Hose og Sko, og Vidnet hørte, han sagde, at hans Lykke var taget fra ham. Hvad der ellers blev talt, vidste hun ikke; men tydelig nok mistænkes Christen Kræmer for, at han har villet lokke den dødsdømte til at udlægge Povl Sværdfegers Kone, naar hun nu næste Dag kom i det pinlige Forhør. Mette Klemitsdatter har føjet ham deri. Om Torsdagen udlagde hun Konen; men om Fredagen, da hun blev brændt, tog hun atter Udlæggelsen tilbage. Herom berettede en Bonde fra Rogenstrup, at han den nævnte Fredag, som var den 27. August 1619, efter Tilsigelse var kørende til Viborg. Christen Kræmer kom da hen til ham og spurgte, om han maatte age med ham ud til Tinget, hvortil Bonden svarede nej, da han ikke vidste, om han skulde age Troldkonen eller andre. Christen Kræmer havde saa sagt, at han vilde følge med ham ned til Mette Pedersdatters Hus, hvor Troldkonen sad; og han fortalte Bonden, at han havde været hos hende en Gang før, thi han frygtede for, at nogen af hans Grander vilde ham ondt. De fulgtes saa ad ned til Huset, og Christen Kræmer gik hen til Troldkonens Seng og stod og talte med hende; men Bonden hørte ikke, hvad de sagde. Siden kom Borgmesteren, Peder Sørensen, og Byfogeden, Anders Rolandsen, derind og spurgte Mette Klemitsdatter, om hun kendte noget til Povl Sværdfegers Kone. Da svarede hun nej, hun vidste ikke andet om hende end Ære og godt, og hvad hun tilforn havde sagt om hende, det havde Christen Kræmer kommet hende til.

Da Povl Sværdfeger siden sagsøgte Christen Kræmer

for denne hans Optræden, gjorde Christen Kræmer det eneste, der for ham var at gøre: han svor med stor Formaning og med Helgens Ed og oprakte Fingre, saa og med sin Haand paa Bogen lagt, at han aldrig havde haft de Ord med Mette Klemitsdatter eller havde tilægget hende at udlægge Povl Sværdfegers Kone, og dermed fik han Lov at løbe.

Endnu mange andre Kvinder havde Anders Munk nævnt. Men de slap dog fra Ilden, skønt flere af dem var tæt op ad den. Han havde udlagt Maren Madsdatter i Stanghede, der beskyldtes for at have lovet Anders Christensen, han snart skulde gaa fra sin Gaard med en Kæp i hans Haand, hvilket ogsaa skete. Fremdeles Birgitte Mikkelsdatter i Trandum, der selv tilstod, at hun kunde signe for Benvrid, Anne Eskesdatter i Sovsø og Ane Sørensdatter i Fusager. Imod den sidste fremførtes et Par slemme Ting. En Mand havde for fire Aar siden set en Tingest ligge i hans Agerfure som en Hare; men da han kom helt hen til det, var det — Ane Sørensdatter. En anden Mand vidnede, at der var kommen tre Betlere i Vejen for hans Datter, da hun havde Bryllup. Alle disse Kvinder blev svoret skyldige af Kirkenævningerne, men frikendte ved Landstinget, dog med den ildevarslende Tilføjelse: saa længe indtil anderledes bevises. Konen i Trandum, der kunde signe for Benvrid, fik yderligere den Tilføjelse, at hvis det viste sig, hun havde brugt sin Kunst, siden Kongl. Majts. Brev derom var udganget, skulde hun staa til Rette derfor ved sit Værneting [1]). Samme Besked fik en Kone i Resen, der kunde signe

---

[1]) En Forordning om Troldfolk og lign. var udgaaet 12. Okt. 1617. De som gav sig af med Signen, Manen og Maalen skulde have deres Boslod forbrudt og rømme Kongens Riger og Lande.

for huggen Slag, Vrid og Tandværk samt maale for Modsot.

Birgitte Engellands Bekendelser i Skive havde imidlertid spredt Hekseforfølgelserne ud over Salling. Foreløbig ses dog kun een Kviude at have fulgt hende i Døden, nemlig Elle Pedersdatter i Stovbygaard i Grinderslev Sogn. Da Birgitte havde udlagt hende, lod Iver Lykke til Eskær hende fængsle. Det var mest gamle Sager, der blev fremførte imod hende: For 33 Aar siden havde hendes Mand været Lægdsmand, og da lagde han Iver Sørensen saa højt i Skat som den rigeste Mand. Derover kom de i »Skændsel« paa Kirkegaarden, og Elle skulde have lovet en Ulykke. »Siden var hans Brødre hos ham, og da spøgte det hos ham med Harer og Katte, saa hans Brødre næppe kunde fri ham med to Kaarder«. — Delirium tremens?

Et andet Vidne kunde fortælle, at for 12 Aar siden gik Elle to Gange op i Grinderslev Klosterkirke i Altergavlen og kastede sin Kaabe over Jens Skræder i Breum. Derefter blev Jens Skræder hastig syg om Natten og blev ikke før, førend han døde. Værre var det dog maaske, hvad hun bedrev for elleve Aar siden. Da kom hun en Torsdag Morgen, da Sol stod op, ind i Møllen og spurgte efter Niels Møller. Han var endnu ikke oppe, men Elle kom ind i Stuen til ham, satte sig paa Jorden ved hans Seng og begærede, han skulde laane hende 4 Skilling. Hun fik Pengene og gik sin Vej; men »straks blev hans lønlig Lem ham frataget, saa han ikke havde uden Huden igen. Og siden havde han ikke været saa før Karl, som tilforn.« Og endelig fremførtes et Vidnesbyrd imod hende, der minder om vor Tids Spiritisthistorier: Vidnet kom til Elle Pedersdatter for at tale med hende i hendes Kammer; da mærkede hun, at hendes Haand blev klemt, skønt der var ingen til Stede i Kammeret. — Saa havde ogsaa

Elle gaaet omkring og laant underlige Ting, al Tid 3 Slags ad Gangen. Et Sted havde hun begæret »Tov til en Vunde«, [1]) noget Gær og en Gribning [2]) Humle; et andet Sted vilde hun have Humle, Malt og »Knapitnaale«. Foruden af Birgitte Engellands var hun ogsaa bleven udlagt af Thyre Jensdatter, om hvem ellers intet er fundet: Thyre havde bekendt, at Elle havde været med at forgøre salig Erik Lykke; thi hun havde forvandlet sig til en Hare, og Erik Lykke hidsede sin Hund efter hende. Hendes Dreng hed *Fijg,* og ham havde hun ved samme Lejlighed forvandlet til en Tornebusk [1]). — Der var saaledes Vidnesbyrd nok til at bringe Elle paa Baalet. Hun har selv forstaaet, hvorledes det vilde gaa, thi da de kom for at fængsle hende, drog hun sin Kniv ud »og havde Slag til sit Bryst med«. Men Kniven blev taget fra hende, og hun slap ikke for Baalet.

Endnu et Offer, det ottende i dette Aar, blev bragt paa Baalet i Slutningen af 1619. Det var en Kvinde af Sortebrødre Sogn i Viborg, Maren Olufsdatter, en af dem, der var bleven udlagte af Mette Rogenstrup.

I de følgende Aar vedblev Birgitte Engellands Bekendelser at vække Uro i Skive og Omegn. Hun havde under det [pinlige] Forhør i Skive Kornlade nævnet en Mængde Navne, nogle grebne i Flæng, andre med et vist Skin af Sandsynlighed for sig, enkelte maaske fremdragne af Hævnlyst. Dette sidste kunde saaledes gælde selve Borgmesterens Kone, Kirsten Hansdatter. Hun var udlagt af Birgitte, men der fremkom intet som helst, der kunde bestyrke Angivelsen, og det var ikke vanskeligt for Borgmester Peder Christoffersen at faa sin Hustru frikendt.

---

[1]) Uld til en Vinde [?].

[2]) Haandfuld?

[3]) Erik Lykke til Eskær døde 1602.

Værre var det for Christen Gammelgaards Kone, Karen Christensdatter. Hun havde i Forvejen ikke det allerbedste Rygte. Hun holdt Værtsskab i sit Hus, hvad der dog var meget almindeligt paa de Tider; men hun havde begaaet den store Uforsigtighed at udtappe Øl til nogle Soldater en Søndag Formiddag, medens Gudstjenesten holdtes i Skive Kirke, og det kunde ikke tillades. Netop samtidig med at Heksebeskyldningen rettedes imod hende, kæmpede hendes Mand af al Magt ved Landstinget for at fri hende for den slemme Beskyldning for Helligbrøde, men det lykkedes ham ikke. Byens Trommeslager vidnede, at paa den nævnte Søndag blev han med sin Tromme hentet ned i Christen Gammelgaards Hus. Da sad der Folk og drak derinde, og selv slog han paa sin Tromme for dem: Alarum, Alarum! og fik Mjød at drikke, baade før, under og efter Prædiken. Og Anders Badskærs Hustru Mette vidnede, at hendes Mand blev hentet ned i Christen Gammelgaards Hus, den samme Søndag henimod Aften, at forbinde en, som var bleven slagen i hans Bryst med en Kniv, og hun var selv med og saa, han blev forbunden, og der gik en lang Velle [1]) i hans Bryst under hans Strube af samme Skade. Christen Gammelgaard var ikke selv hjemme, da det skete; men hans Hustru kunde ikke nægte at have været til Stede og ikke at have besøgt Kirken den Dag, og det blev altsammen til en klækkelig Bøde for Manden og til et daarligt Rygte for hende.

Og saa kom altsaa Beskyldningen for Trolddom.

Birgitte Engellands havde i sin Bekendelse blandt andet fortalt, at hun i Fjor i Tørvegrøft var kommen ind til Christen Gammelgaards for at bede om en Skefuld Mælk. En lille Pige inde i Stuen sagde, at hendes Moder

---

[1]) Maaske oldn. vella = Boblen, Kogen, Sprudlen (Fritzner III, 905)

var »fremme« [1]), og Birgitte gik da »frem«. Og da saa hun, at Karen Christensdatter og hendes Moder, Ane Jensdatter i Resen, havde en sort Tingest imellem dem som en stor Hund eller Kat og sled den, saa den peb, og det lugtede svedent i Fremmerset. — Angivelsen forledte Christen Gammelgaards Søn til et ubesindigt Skridt. Han skaffede sig Adgang til Fængslet paa Skivehus, fik Birgitte Engellands i Tale og bad hende nu før sin Død at tilbagekalde Beskyldningen mod hans Moder; saa skulde hans Fader gøre godt mod hendes Børn, naar hun var borte. Denne Henvendelse blev naturligvis af Anklagerne opfattet som en Indrømmelse af, at Karen Christensdatter var skyldig, og det kostede Christen Gammelgaard 50 Rigsdaler at afbøde Følgerne af Sønnens velmente men højst uforsigtige Handling. For den Sum fik han Sagen aftinget med Lensmanden Tyge Brahe og kunde senere fremlægge Brevet herom i Retten.

Flere Vidner erklærede, at Karen Christensdatter ikke havde været berygtet for nogen Trolddom, før Birgitte Engellands nævnede hendes Navn. Men Sagen imod hende afgiver et godt Eksempel paa, hvor travlt en lille By kunde faa med at smedde Rygter og skaffe Beviser, saa snart der var peget paa en enkelt i Mængden. Hovedvidnerne imod Karen Christensdatter var tre Tjenestepiger, der af lutter Spænding og Interesserthed havde ofret deres gode Nattesøvn. En Nat mellem Søndag og Mandag, og maaske flere Nætter, havde de siddet oppe paa Ole Svendsens Loft for at holde Udkig efter, hvad der foregik nede i Christen Gammelgaards Gaard, og deres Udholdenhed var da ogsaa bleven belønnet. De to Piger vidnede overensstemmende, at de den nævnte Nat havde set to Skikkelser i Bukke-Lige komme ud af Christen

---

[1]) ude i Fremmerset (Bryggerset).

Gammelgaards Dør og gaa ned til Kjelden (Brønden), hvor der samledes saa stor en Hjord, at de ikke kunde tælle dem. Saa kom der tre i Kvinde-Lige imod dem og fulgtes med de to raggede (langhaarede) Bukke ind ad Christen Gammelgaards Gaarddør, Bukkene først og Kvinderne bagefter. Senere kom der en ud, som var i Karls Lige, han var hvid om Benene, men om han var barbenet eller ej, vidste Pigerne ikke. Han havde lukket Døren efter sig saa loutelig [1]), at de kunde høre Dørklokken ringe, og hen ad Dagningen kom han tilbage og gik ind ad Christen Gammelgaards Gaarddør igen. Den tredie af Pigerne, som havde været paa Ole Svendsens Loft, havde ikke meget at fortælle: Straks efter at hun var kommen derop, faldt hun i Søvn og sov henved to Stunder, saa vækkede de andre hende og bad, hun skulde se ud, og da saa hun noget hvidt paa Stenbroen mellem Christen Gammelgaards Dør og hans Kjelde. Men hvad det var, vidste hun ikke, og hun blev straks saa ræd, at hun ikke turde se ud mere, og saa faldt hun i Søvn igen og sov, til det blev Dag.

Efter at Pigerne havde faaet den Historie sat i Omløb, vidnede de Skive Borgere i Flokkevis, at de havde hørt »Røgt og Tidende« om, at der var sket Spøgeri i Kvinders og Bukkes Lige i Christen Gammelgaards Gaard; og Borgmesteren og to Raadmænd, der tidligere havde sat Borgen for Konen, at hun kunde blive paa fri Fod, opsagde nu deres Borgen. Christen Gammelgaard var dog saa heldig at kunne give en helt naturlig Forklaring paa Spøgeriet. Han var den nævnte Nat mellem Søndag og Mandag kommen hjem fra Hagebro Mølle med 2 Skæpper Mel og en tom Øltønde; og medens han gik og bar disse Ting ind i Huset, var en hvidblakket Kalv og nogle Faar og Lam kommen

---

[1]) loftelig = lydelig, tydelig (Feilberg).

ud i Gaarden; og det skulde nok have været det Spøgeri, som Pigerne havde set.

Da denne Udspionering altsaa var mislykket, fik man gravet en gammel Historie op fra 1615. Der var Vidner paa, at Bartholomæi Aften det nævnte Aar havde Christen Gammelgaard og hans Hustru været i »Parlament« (Skænderi) med hendes egen Svoger Erik Skomager. Og da havde Skomageren i Stridens Hede sagt, at Christen Gammelgaard og hans Hustru kunde faa tresindstyve Djævle ind til dem baade paa fædrene og mødrene Side, naar de vilde have dem. Christen Gammelgaard svarede hertil, at Erik Skomagers Ord dengang var faldne i Drukkenskab, og dog havde han straks ladet ham sagsøge for dem, men siden efter Godtfolks Bøn ladet Sagen falde. Formodentlig er denne Forklaring ikke befunden helt fyldestgørende; thi Skomageren maatte nu selv frem paa Skive Byting og offentlig tage sine Ord i sig igen samt betale en Bøde derfor til Lensmanden [1]).

Saaledes lykkedes det Christen Gammelgaard at afparere det ene Angreb efter det andet, og han fremlagde endvidere et Vidnesbyrd af 24 Borgere i Skive og af lige saa mange Bønder i Hindborg Herred, at de intet uærligt havde hørt om hans Hustru, førend nu Birgitte Engellands havde beskyldt hende for Trolddom. Og endelig fik hun det samme Skudsmaal af Sognepræsten i Skive, Hr. Antonius Christensen, der altsaa ikke har baaret Nag, fordi hun hin Søndag var udebleven fra Gudstjenesten.

Men Kirkenævningerne i Skive tog intet Hensyn til

---

[1]) Skivehus Lens Regnskab 1620—21, Sagefald, Hindborg Herred: Erik Skomager i Skive aftinget for et Vinde, han vandt til Skive Byting mod en Kvinde, at han ikke vidste andet med hende end som en ærlig Dannekvinde, uanset han tilforn haver beskældt hender for en Troldkvinde, for Pending . . .

alt dette. De svor, at hun var skyldig i Trolddom, — som Kirkenævninger næsten altid gjorde, saa snart de var bleven opkrævede. Ved Landstinget fandtes dog Beviserne for svage, og Nævningeeden blev omstødt, »indtil hende anderledes overbevises kan«. Men selv Landsdommerne afviser dog ikke helt de tre Tjenestepigers Fantasier paa Ole Svendsens Loft. De siger kun, at disse Vidner ikke »udtrykkeligen haver vundet eller specificeret, dennem at have set Christen Gammelgaard eller Karen Christensdatter personlig været udi samme Spøgeri, saa de kunde gørligen kende, det dennem at være« — og det er kun af denne Grund, at Landsdommerne ikke kan anse deres Vidnesbyrd for tilstrækkelig nøjagtigt. — I Følge Lensregnskabet havde Karen Christensdatter siddet fængslet 5 Uger og 4 Dage.

Niels Nielsen paa Lundø slap lettere fra det. Birgitte havde bekendt om ham, at han var saa arg en Troldmand, som der kunde være i 20 Herreder. Men Niels Nielsen kunde fremlægge gode Vidnesbyrd baade af Birketinget og af Fjends Herredsting, saa Bekendelsen for hans Vedkommende blev kendt magtesløs.

Nærmere ved Ilden var Anders Christensen Skolemester i Ørum, der blev oversvoret af Nævningerne, men frifundet ved Landstinget indtil videre. Som Vidne imod ham fremstod Niels Andersen, der havde været i Strid med Anders Skolemester om nogle Øg, og Anders havde da sagt, han skulde faa Skam, fordi han drev hans Øg bort. »Derefter blev hans Datter lokket, og hans Dreng stjal Øl«. Landsdommerne mente dog ikke, at dette var tilstrækkeligt Bevis, da der ikke var vederfaret ham selv noget paa Liv eller Helbred.

Der ses saaledes ingen at være brændt i 1620. Men i 1621 krævede Birgitte Engellands Bekendelser atter et Offer, — denne Gang et, som var mærket i Forvejen

og saaledes var let at fælde. Det var den før nævnte Jahan Kneppis i Tastum, der i 1618 var bleven frikendt »indtil videre«. Nu blev hun udlagt af Birgitte Engellands, og straks derefter rømte hun bort. Da hun i 1620 blev paagrebet, var derfor hendes Skæbne beseglet, skønt det kun var Smaatterier af den aller almindeligste Art, der fremførtes imod hende. En Bonde i Tastum var saa sikker paa, at hans Mælkende var bleven ham frataget, siden Jahan Kneppis kom der til Byen, at han tidt og ofte havde ladet lyse derfor af Prædikestolen; og hver Gang der var bleven lyst af Prædikestolen, blev hans Mælkende straks meget bedre end før. Det hed sig ogsaa, at Jahan Kneppis havde mere Smør af een Ko, end andre kunde have af to eller tre. Hendes Bortvigelse var jo Bevis nok, og Præsten Hr. Gert [1]) i Kobberup mødte paa Landstinget og vidnede, at hun kun sjældent søgte Kirke og Sakrament, uden hun var nødt dertil. Hun blev altsaa kendt skyldig og brændt.

Regnskabet over hendes Eksekution er bleven opbevaret og ser saaledes ud:

Mogens Jensen paa Skivehus
hans Fortegnelse paa 23 Dlr. 1 1/2 Mk. 2 Sk.,
som er anvendt paa Jahan Kneppis, der blev brændt 1621.

Givet en Mand efter Junkers Befaling, som om Natten drog med Søren Ladefoged at lede hende op. . . .	4	Dlr.
for Tingsvinder af Fjends Herred	5	Mk.
for et Par Sko til hende	3	Mk.
for en Stævning over Nævningseden	4	Sk.
for en Landstingsdom	6	Mk.
Skriver Drengen	1/2	Mk.

[1]) Gert Knudsen, 1602—1624.

Betalt i Skive for Øl til Skarpretteren i 2 Nætter .	2 Mk.
for 5 Tjæretønder, Stykket 1 Mk. er	5 Mk.
for en Stige til hende	20 Sk.
Skarpretteren for hende at rette	9 Dlr.
for Herredsfogdens Dom. . . . . , ...	1/2 Dlr.
Fortæret til Landsting med hende i 2 Nætter . . .	1/2 Dlr.
Betalt for hende og dem, som varede paa i 2 Nætter	3 Mk.
Her foruden haver hun siddet her til Kost paa Skivehus i 14 Uger.	
Summa er	23 Dlr. 1 1/2 Mk. 2 Sk.

Disse forskrevne Penge haver jeg, Axel Christensen, annammet af Mogens Nielsen, Skriver paa Dronningborg, og straks forsendt til Skivehus til Mogens Jensen. Til Vitterlighed haver jeg min egen Haand her underskreven. Datum Dronningborg den 20. Martii Ánno 1621.

Axel Christensen
E. H. [1])

De to Nætter i Skive, da Skarpretteren drak Øl for 2 Mark, har formodentlig været de to uhyggelige Nætter, da hun blev pint. Hvad Tjæretønderne skulde bruges til, siger sig selv. Stigen blev hun bundet fast paa, før hun kastedes i Ilden.

Alle disse Forfølgelser i Fjends Herred og Salling kan saaledes føres tilbage til de Bekendelser, som Degnen Mikkel Vistesen fremskaffede fra Anders Munk og hans Hustru. Men uafhængig af disse udbrød nu en ny Epidemi i Egnen nord for Viborg. Hovedmanden for den var Anders Simonsen i Vammen.

Her som andre Steder hændte det jo ofte, at Bøndernes usle, forsultede Kreaturer døde. Bekymringen over Tabet fik dem til at spejde efter en eller anden gammel

[1]) Dronningborg Lens Regnskab, Bilag 1620—21. Nr. 34. — Kosten maa være beregnet til 2 Sk. om Dagen, hvorved Opgørelsen bliver nogenlunde rigtig.

Kone, som de kunde skyde Skylden paa, — det var billigere at brænde hende end at fodre Kreaturerne ordentligt, og man kunde jo saa haabe, at naar hun først var borte, vilde alt blive godt.

En Mand i Pederstrup havde mistet 6 gode Øg, som laa og henpintes og forvisnede, indtil de døde. En anden havde mistet baade Kalve og Gæs; og at der var Trolddom med i Spillet blev aldeles klart, da nogle Grise blev slet gale, saa de laa og tyggede Tungen paa dem selv og løb i Ilden at brænde dem af idel Galenskab. Og til sidst saa det ud, som om de forpinte Kreaturer selv vilde udpege den, der var Ophavet til alle deres Lidelser, nemlig en gammel Kvinde ved Navn Inger Vognkarls i Pederstrup.

Herom vidnede en Mand der i Byen, at for to Aar siden havde han en rødstjernet Ko, som begyndte paa en Dags Tid at staa og tude og vræle. Om anden Dagen lod han denne Ko ud af Baasen, og da kom i det samme Inger Vognkarls gaaende over Pederstrup Gade. Straks løb Koen hen til hende, fulgtes med hende og rallede svarligen. Da hun gik ind i Hyrdehuset der i Byen, blev Koen staaende uden for Døren, til hun kom ud igen; saa fulgtes den atter med hende ud af Byen, medens den stadig rallede. Koens Ejermand gik da hen og spurgte hende, af hvad Aarsag hans Ko saaledes løb efter hende, hvortil hun svarede, at det vidste han bedre end hun. Saa gennede han Koen hjem, men om anden Dagen »støut« (styrtede) den i Baasen og var død.

Da først Inger var bleven udlagt paa denne mærkværdige Maade, kom de alle i Tanker om gamle og nye Historier, der tydede i samme Retning. For fem Aar siden havde hun boet i et lidet Kammer i et Hus i Pederstrup. Konen i Huset havde da hørt, at Inger en Dag hudsled nogen derinde med et Ris og sagde, han skulde

faa Skam; og om Natten derefter hørte hun, at en Tingest som en stor Skødehund med lange Ører sprang over en Skelbjælke frem hos hende i deres eget Hus og rystede Ørerne; men hvad det var, vidste hun ikke. De havde ogsaa en Tønde Øl liggende, som der ingen Tap var i; og dog blev mer end Halvparten af samme Øl drukket, i den Tid Inger Vognkarls var hos dem.

Og endnu meget ældre Historier blev nu gravede op. En Karl vidnede, at for 26 Aar siden, da han var til Gadelamsgilde i Pederstrup, gik han hen til Inger Vognkarls Hus og raabte ind til hende ad Vinduet, og uforvarende kom han da til at »pikke« en Rude ud. Med en Vittighed, hvis Mening vi ikke nu kender, raabte han ind ad Ruden, at »han vilde give en Sværm i Kuben med hende«. Hun svarede i samme Stil, at hun skulde nok sørge for, at han aldrig skulde faa Bier at sværme for sig mere, — og ganske rigtig, efter den Dag døde der »nogen mange Bier« for ham. — En anden vidnede, at hans Kones Fader engang havde frataget Inger en Pose Nødder, som hun havde plukket i Vraa Skov, og hun havde da truet og udskældt ham, hvorefter han ogsaa ganske rigtig var bleven syg. — Man faar af disse Fortællinger Indtryk af, at hun har været en af disse stakkels værgeløse Skabninger, som alle er onde imod, og som ikke har andet end Fattigfolks Trusler at værge sig med — og saa Rygtet for Trolddomskunst, som disse gamle Mennesker maaske selv har søgt at opretholde som Forsvarsvaaben.

Alligevel blev der ikke gjort noget ved hende, før Anders Simonsen tog sig af Sagen. Ogsaa i Vammen havde de mistet meget Kvæg, og da der i Nærheden fandtes en saa aabenbar Troldkvinde som Inger Vognkarls i Pederstrup, kunde der jo ingen Tvivl være om, hvor de skulde søge Aarsagen dertil.

Altsaa samledes de Vammen Sognemænd og opsatte med hverandre et beseglet Brev, at de vilde gribe Inger Vognkarls, sætte hende i Bolt og Jern og lade hende brænde for hendes Trolddoms Skyld, og paa samtlige Bymænds Vegne drog da Anders Simonsen til Pederstrup for at gribe hende. Det lykkedes ham dog ikke dengang. I Pederstrup var man endnu langmodig, Anders Simonsen kunde ikke faa nogen til at hjælpe sig, og han maatte drage hjem med uforrettet Sag. Men efter den Tid begyndte det først for Alvor at gaa ham ilde: 15 gode Kør og Kvier havde han mistet, en god Hest, han red paa, blev galen for ham, saa den tyggede Tungen af sig og døde straks paa Tjele Stald. Og nu sidst for et Aar siden faldt han selv med Hesten og slog den højre Arm, Brystben og Skulderben sønder. Al den Modgang skulde jo ikke stemme ham forsonligere mod Inger, og til sidst fik han da ogsaa Ram paa hende. Det var saa heldigt for ham, at der døde en Pige i Pederstrup, som i sin Sygdom havde klaget paa Inger, at hun havde forgjort hende med Trolddom. Præsten Hr. Peder Jensen i Rødding bevidnede omhyggeligt Pigens Ord, og efter dette var der ingen Medlidenhed længer med Inger Vognkarls. Hun blev grebet af sine Bysbørn og sat fast.

I Fængslet begik hun den Uforsigtighed, at hun tilbød sine Forfølgere at rømme fire Herreder, foruden det Herred hun var i, nemlig Rinds, Gislum, Fjends, Sønderlyng og Nørlyng Herreder, hvis hun maatte komme løs. Forøvrigt nægtede hun standhaftig at være skyldig i noget af det, hun blev sigtet for; men det hjalp hende intet. Kirkenævningerne i Pederstrup svor hende Sagen paa, og deres Kendelse blev stadfæstet ved Landstinget.

Inden hun blev brændt, blev hun som sædvanlig underkastet Torturen, og det lykkedes da ogsaa at faa

hende til at nævne saa mange Medskyldige, at der nu var Arbejdsstof nok for mange Kirkenævn i Nørlyng Herred.

Blandt dem, Inger Vognkarls havde udlagt, var Maren Olufs i Løvel, der allerede tidligere var nævnt af Mette Rogenstrup og saaledes kunde siges at staa for Tur. Det eneste, Inger havde sagt om hende, var dog det, at Maren havde hjulpet hende med at forgøre et Par Stude. Til en Begyndelse nægtede hun al Meddelagtighed deri, og hendes Mand Christen Olufsen gjorde et smukt Tilbud for at fri hende fra Fængslet. Han tilbød at svare for hende, om hun maatte blive paa fri Fod, og hvis hun bortveg eller rømte nogen Steds hen, før Loven havde haft sin Gænge, vilde han staa i Stedet for hende og undgælde den samme Ret, som skulde være overgaaet hende. Tilbudet blev ikke modtaget, og hun blev fængslet hos en af sine Forfølgere, Jens Pedersen i Løvel. Og snart brødes nu hendes Modstand, og hun gav efter for den samme Fristelse, som saa mange af disse Kvinder faldt for: at prøve paa ved Bønner og fattige Løfter at bevæge deres Forfølgeres haarde Hjerter. Jens Pedersen stod frem paa Tinget og vidnede, at hun havde sagt til ham, hun havde intet Fæ uden en Ko, den vilde hun give ham, om han vilde lade hende være i Fred. Disse rørende Ord blev nu indskrevne i Tingbogen som et Vidnesbyrd om, at hun havde erklæret sig skyldig. Senere var hun saa uforsigtig at love, at hun vilde rømme Nørlyng Herred og Vorde Birk, hvis man vilde lade hende gaa. Og snart brød hun fuldstændig sammen og bekendte alt, hvad man forlangte af hende. Hun tilstod »velvilligen«, at hun havde forgjort de omtalte to Stude, og at hun havde forskrevet sig til Djævelen, der kom til hende som en liden sort Hund paa Vejen mellem Aastrup og Løvel. Om denne Bekendelse udstedte Hr. Peder Jensen i Rødding m. fl. et Brev, dateret Løvel den 1.

Aug. 1622, som slutter saaledes: »Desligeste bekendte hun og, at hendes Hjerte var saa haardt beklemt, at hun nu ikke kunde sige mere; men vilde de komme til hende i Morgen, da vilde hun sige noget ydermere, hvis som Sandhed skulde og være, hvilket vi fuldkommelig hørte og saa, saa vel som hendes egen Husbond og Øvrighed, som samme Tid hos var«. — Om hendes Bødler kom igen den næste Dag for at høre mere, faar vi ikke at vide; men de havde ogsaa hørt nok. Baade Kirkenævningerne og Landsdommerne kendte hende skyldig til Ilden, og hun blev brændt.

Men Anders Simonsen i Vammen var endnu ikke tilfreds; han havde forfulgt Inger Vognkarls til Døde, han havde deltaget i Forfølgelsen mod Maren Olufs, nu tog han fat paa Kirsten Smeds i Sjørring, Mikkel Broks Hustru, der ligeledes var bleven udlagt af Inger Vognkarls. Anders Simonsen lod hende fængsle og havde hende siddende i sit eget Hus, og baade til Herredsting og til Landsting lagde han selv sin Haand paa hendes Hoved og sigtede hende for en vitterlig Troldkvinde, at hun med Djævels Kunster havde taget Livet af to Køer for ham. Allerede for nogle Aar siden havde hun været udraabt: Christen Sommersen i Sjørring mistede mange Køer og Fæmon, og hans Kone havde da skreget og klaget sig, at Mikkel Broks Kone var Skyld deri. Da gik Mikkel Brok til Præsten paa Prædikestolen i Lindum Kirke og bad ham, han skulde gøre en Bøn til Gud i Himmelen og til Menigheden, at dersom hans Hustru Kirsten var skyldig i denne Sag, det da maatte blive aabenbaret, og at Gud vilde betale Christen Sommersens Kvinde, om hun havde løjet hende paa.

Nu, da hun sad fængslet, begik hun Kvindernes sædvanlige Uforsigtighed: Hun tilbød Anders Simonsen hendes Kvindeskørt, saa godt som 5 Daler, om han vilde

lade hende løs. Og i Sognepræsten Hr. Povl Andersens Nærværelse bekendte hun, »at Karen Broksdatter, som blev brændt, bød hende til, at hun vilde lære hende Trolddom, og klagede paa forne Karen Broksdatter for alle hendes Ulykker« [1]). Og endelig gjorde hun det værste af alt: Hun forsøgte at rømme bort. Herom vidnede Niels Sørensen i Vammen, at sidst forleden Onsdag, noget efter Middag, da raabte hans Nabokone til ham: »Nu gaar den Kone heden, som Anders Simonsen haver fængslet, og gaar igemmel Byleddet!« Da løb Niels Sørensen straks efter hende og opløb hende norden for Byen og fulgte hende tilbage i Anders Simonsens Hus, som hun sad tilforn. Hun havde da Fjedren [2]) om den ene Fod og den anden Ende af samme Fjeder sad bunden over hendes Knæ med hendes Kiltebaand.

Kirkenævningerne svor hende skyldig. Men — mærkeligt nok! Landstinget fandt ikke Beviserne tilstrækkelig stærke. Det vigtigste af dem var vel nok Undvigelsen af Fængslet; men Vidnesbyrdene derom blev ikke anset for nøjagtige nok. Hun blev altsaa frifunden, »indtil hende anderledes overbevises kan«. — »Men dersom forskrevne Anders Simonsen lovlig kan bevise hende nogen Fængsel at have brudt, der gaas om til hendes Værneting hvis Ret er«. — Kirsten Smeds har derefter aldrig mere kunnet vide sig sikker paa Livet.

Ogsaa Kirsten Tamesdatter i Kølsen var bleven udlagt af Inger Vognkarls. Hun og hendes Mand Anders Sørensen boede paa en Gaard, som tilhørte den højlærde Mand Mester Thøger Hvass, Kannik i Viborg. Men det er saa langt fra, at de finder noget Forsvar hos denne

---

[1]) Om Karen Broksdatter er ellers intet fundet. Navnet viser, at hun har været af Mikkel Broks Slægt, maaske hans Søster.

[2]) Fjeder = Fodlænke (Molbech).

deres »Husbonde«, — han gør hvad han kan for at faa Konen brændt. Han forskaffede sig Afskrift af Inger Vognkarls Bekendelser og lod derefter Sognepræsten i Vorde Hr. Søren Nielsen Paaske, stævne for Provsten, Mester Villum Paludan i Viborg, for at vidne hvad han vidste om Kirsten Tamesdatter. Hans Afhøring foregik højtidelig i Viborg Domkirke den 13. Juni 1622. Han vedstod, at det var ham »vitterligt i Guds Sandhed, at bemeldte Kirsten Tamesdatter udi 8 Aar og derover haver været berygtet for, at hun paa en Sancte Valborg Nat skulde have været udi en Bæk ved Navn Porskær Bæk, hvorfor jeg haver gjort en almindelig Bøn i Vorde Kirke. Desligeste haver hun været berygtet for, at en Aften sildig skulde hun ogsaa været i salig Maurits Laursens Nøds [Kostald] i Kølsen, men om hun gjorde nogen Trolddom eller øved sig i nogen Trolddomskunster paa forskrevne Steder, det ved forskrevne Kirsten Tamesdatter. Jeg ved det ikke.« Mester Thøger var ikke rigtig tilfreds med dette forbeholdne Vidnesbyrd og tilspurgte Hr. Søren Paaske, om han ikke selv havde mistet Kvæg og Fæmon, som Kirsten Tamesdatter mentes at have omkommet for ham. Men Hr. Søren svarede, at han vel havde mistet Fæmon, men han tog det af Guds Haand og klagede intet paa Kirsten Tamesdatter derfor. — En saa fornuftig Præst som Hr. Søren er en Sjældenhed i de Tider; havde flere holdt igen, som han gjorde her, kunde de have friet mangen gammel Kone fra Baalet.

De andre Vidnesbyrd imod hende var mest de sædvanlige Historier om Skade paa Kvæg. En Mand havde mistet to Stude; den ene gennede han ind om Aftenen, og da skadede den intet; men om Morgenen laa den død, og det ene Horn var vredet af den. Den anden kom hjem kort derefter, og da var »Efterparterne« visnede paa den, saa det var stor Ynk at se, og hans Grande nødtes

til at slaa dens Hoved sønder. I den Gaard, hvor Kirsten Tamesdatter havde været i Nødset om Aftenen, fik Konen ondt i Øjnene, saa hun maatte søge Raad hos Mester Hendrik Badskær og kostede meget derpaa, og det hjalp dog intet. Derpaa mistede hun fem skønne Køer, og hendes Mand døde. — En Mængde Vidner havde hørt Rygtet om, at Kirsten Tamesdatter havde været i Porskær Bæk Sct. Valdborg Nat, og at »derfor gik Bøn og Band i Kirken«. Og saa fremførtes endnu et ejendommeligt Vidnesbyrd imod hende, at nemlig hendes egen Mand Anders Sørensen skulde have kaldt sine Børn for Troldkoneunger.

Herom vidnede Anders Christensen i Lundsgaard, at paa Pinsedag sidst forleden var han buden til Gæst til Kølsen at drikke en Tønde Øl af i Tammes Andersens Stue, og han og flere Kølsen Grander drak til mod Aften, da Sol gik ned. Saa kom der en liden rødhovedet Pige ind til dem, og han spurgte Anders Sørensen ad, om det var hans Datter, hvortil han svarede »Ja var det saa, det var en af de Troldkoneunger.« Saa kom ogsaa den største af hans Døtre ind, og da sagde Anders Sørensen: »Der er den anden af de Troldkoneunger, — der staar de Troldkoneunger til Hobe, drikker dem nu til!« — Senere hen, da Sagen blev alvorlig, og Anders Sørensen var bleven ædru, benægtede han »sig ikke slige Ord at have ment eller talt, enhver og noksom kan betænke, det han ikke hans fattige kødelige Børn eller Hustru i saa Maader haver villet beklikke«; og Landsdommerne var fornuftige nok til at slaa disse Ord hen som løs og ubevist Snak. Men utvivlsomt er Historien rigtig nok. En saadan Hensynsløshed over for de anklagedes Børn træffer man ofte paa i Hekseprocesserne, og her har saa deres egen Fader ikke villet staa tilbage for de andre Gæster i Drikkelaget.

Kirsten Tamesdatter har ikke været nogen gammel

Kone. Flere Vidner beretter, at de har kendt hende fra hendes Barndom i 30 Aar og ikke ved andet om hende end Ære og godt. Takket være dem og Præsten slap hun for at blive brændt.

Endnu mange andre var bleven udlagte af Inger Vognkarls og Maren Olufs: to Kvinder i Vammen, to i Pederstrup, to i Lindum, en i Kistrup og en Mand i Hobro. De fleste af dem var sat i Forbindelse med Anders Simonsens Køer i Vammen, eller de skulde have forgjort Simon Andersens Fæmon i Vraa, — det var vel nok af samme Familie. En af Kvinderne skulde have taget Livet af Hr. Povls [1]) Heste i Vammen. De blev dog alle uden Vanskelighed frikendte, og dermed stansede Hekseforfølgelserne i Nørlyng Herred.

Men i Salling og Fjends Herred trivedes de fremdeles. Just i det Aar, vi her er stanset ved, 1622, førtes en mærkelig Sag i Nørre Herred i Salling, hvor det ikke drejede sig om de sædvanlige Smaatterier med Tab af Fæmon og Skade paa Mælkende, men om to Menneskeliv, og hvor dog den anklagede blev frikendt. Hvis nogensinde et Menneske har dræbt et andet ved sin Tankes og sit Ords Magt, — og dette om ellers noget maatte dog vel kaldes Trolddom! — saa har Karen Andersdatter i Vester Lyby vistnok gjort det.

Den ene Sag, hun i 1622 beskyldtes for, var allerede gammel; den laa 13—14 Aar tilbage, og Karen Andersdatter har vel paa den Tid ikke været ude over den Alder, da Skinsyge og forsmaaet Kærlighed kan drive Kvinder til desperate Handlinger. Den, hun tog Livet af, var en ung Karl Jens Jensen, der tjente hos Jens Hvid i Bostrup.

Efter hvad der sagdes, var hun en Dag kommen til

---

[1]) Povl Andersen blev Præst i Vammen 1614.

ham paa Marken og havde spurgt, om det var sandt, at han skulde have Christen Jensens Datter i Vester Lyby. Og hun havde da tilføjet, at om han drak Fæstensøl med hende, skulde han dog ikke drikke Bryllupsøl.

Paa denne Samtale var der ingen Vidner, og den blev for Retten kun gengivet som »Rygte og Tidende«. Men om det, som senere forefaldt, vidste man fuld Besked.

Karlens Husbond Jens Hvid vidnede, at da Jens Jensen den Aften var kommen hjem fra Marken og sad ved Bordet og skulde have sin Nadver, kastede han pludselig Skeen paa Skiven og sagde: »Nu æder jeg aldrig mere.« »Hvi siger du det,« spurgte Jens Hvid; og da han mærkede, Karlen var syg, bad han ham gaa til Sengs, saa vilde det nok blive bedre med ham. Men Karlen klagede, at han var saa jammerlig syg, at han ikke agtede at leve til Dag. Han døde dog ikke den Nat;. og Dagen efter kom en Mand fra Gielling [?] ind for at se til ham. Til ham sagde Karlen: »Nu haver jeg faaet det, Karen Andersdatter lovede mig!« Han levede dog endnu en Nat over; og tidlig om Morgenen, førend Sol løb op, gik Jens Hvids Hustru ind til ham og spurgte, om han vilde hende noget, før hun gik ud at malke. Han svarede, at det eneste han vilde var, at han gerne vilde have et Bud til Karen Andersdatter i Vester Lyby. Jens Hvid kom da til og spurgte, hvad han vilde hende. Karlen svarede, hun havde været der i Byen den anden Dag, og da lod hun saa ilde for den Snak, der gik om ham og Christen Jensens Datter i Lyby, at de skulde i Ægteskab tilsammen. Jens Hvid bad ham at lade saadanne Tanker fare og sætte sin Hu og sin Lid til Gud; og den syge svarede da straks, at han vilde befale al sin Sag i Guds Vold. Og det var de sidste Ord, han talte; straks efter var han død.

Den anden Sag, Karen Andersdatter beskyldtes

for, var ganske ny, — det var den, som gav Anledning til, at der rejstes Tiltale imod hende. Peder Jepsen vidnede, at som paa Fredag var Maaned, da kom Karen Andersdatter ind til hans Hustru; og da var hans Hustru hel og før, men før Karen Andersdatter gik fra hende, var hun dødssyg. Peder Jepsen stod i Vester Lyby og hug en Plov tilsammen, da der kom Bud, at han skulde komme hjem, hans Hustru var bleven syg. Da han kom ind til hende, spurgte han hende, hvi hun da var bleven saa syg, hun var dog før, da han gik fra hende om Morgenen. Hun svarede, at Karen Andersdatter, den onde Kvinde, havde været hos hende og lovet hende Død paa, og hun var Aarsag deri. Konen døde samme Torsdag Aften. Fredag Morgen kom Karen Andersdatter ind til Peder Jepsen og spurgte, om hans Hustru var død? Han svarede ja og bad Karen Andersdatter gaa med til hende og selv se det. Og idet han tog Klædet bort fra hans Hustrus Hoved, sprang Karen Andersdatters Næse op at bløde.

Nu fremstod da Peder Jepsen paa Tinget »og bandet og bedet sig Gud til Hjælper« paa, at Karen Andersdatter var skyldig i hans Hustrus Død ved Trolddomskunster. Og Kirkenævningerne svor hende til Ilden. Men ved Landstinget blev hun frikendt; i intet af de to Tilfælde havde der været Vidner til Stede, da Karen Andersdatter havde haft den skæbnesvangre Samtale med de afdøde, og det var saaledes ikke lovligt bevist, at hun havde lovet dem ondt. — —

Det uhyggelige og det groteske ligger i Hekseprocesserne tæt op ad hinanden. Lige efter Sagen mod Karen Andersdatter træffer vi i Salling en anden Trolddomshistorie, der ikke egner sig til at tages alt for højtideligt, selv om den kostede en Præst hans Kjole og Krave.

Hr. Peder Christensen i Hem havde en Hest, der var bleven troldreden. Præsten har været lige saa overtroisk som hans Menighed og har agtet kgl. Maits. Mandater lige saa lidt, — altsaa sendte han Bud til Thy efter en Karl, der havde Ry for at være forfaren i de forbudne Kunster.

Karlen kom. Eksperimentet med Hesten skulde jo foregaa paa en Torsdag, hvilken Ugedag bestandig bliver foretrukket til Trolddomskunster, og det traf sig nu saa heldigt, at det kunde ske paa den kraftigste af alle Torsdage, Kristi Himmelfartsdag. Det var d. 22. Maj 1623. Til Kunstens Udøvelse skulde den fremmede Karl bruge et lille Barn samt to Sengklæder, der havde været over Lig. Det hele skulde foregaa om Aftenen efter Solnedgang.

Præstens Karl og en af Pigerne blev sendt i Byen efter hver sit Sengklæde, og det lykkedes dem at skaffe det fornødne. En anden Pige blev udsendt for at laane et Barn.

Hun gik til Thomas Mortensens Gaard. Manden var ikke hjemme, og Konen Else skulde altsaa selv tage Bestemmelse. Præstens Pige lagde ikke Skjul paa, hvad Barnet skulde bruges til, og Moderen udtalte da sin Frygt for, at det muligvis kunde skade Barnet. Men Pigen svor ved sin Sjæl og Gud, at Barnet ingen Skade skulde tage; hvis Hr. Peders eget Barn havde været en elleve Uger gammelt, vilde han have brugt det og ikke bedet om at laane Elses. Saaledes beroliget sagde Konen, at hun gerne vilde gaa langt for Hr. Peder, hvis han kunde have godt deraf, og det ikke vilde skade Barnet. Og saa gik hun med sit Barn i Armen over i Præstegaarden. Præsten tog imod hende i sin Stue og bød hende velkommen; saa fulgtes de ad over Gaarden, hvor Præsten selv friede hende fra Staldhunden, og ind i Stalden, hvor

den fremmede Karl var til Stede. Han fik Barnet af Moderen og satte det paa den syge Hest. Tre Gange drog han det paa sin Æst [1]) hen ad Hesten fra Haartoppen til Halen. Den mellemste Gang gav Hesten en »Skronni« af sig, og Barnet skreg, hvorover Hr. Peder bad Karlen, at han skulde forvare Barnet vel, at det ikke tog nogen Skade.

Saaledes fortalte Else Jensdatter Historien. Men da Sagen kom op, fragik Præsten det hele og gav en helt anden Beretning. Den fremmede Karl havde ingen ulovlige Kunster brugt ved Hesten, men kun slaaet den op i Munden. Elses Barn havde aldeles ikke været ude i Stalden; men der var sendt Bud efter det, for at det kunde die hans Hustru, Bodil Mortensdatter; thi hendes eget Barn kunde ikke die hende, da det var sygt og skrøbeligt. Mere vidste Præsten ikke om den Ting; det fastholdt han baade til Herredsting og Landsting, men han blev ganske vist ikke troet.

Præstens Kvinder viste mindre Standhaftighed. Da det rygtedes, at Thomas Mortensen vilde lade Præsten stævne for det Misbrug, der i hans Fraværelse var sket med hans Barn, sendte baade Præstens Kone Bodil og hans Moder Giørid Pedersdatter i Skive Bud til Thomas Mortensen og bad, at han ingen Trætte vilde føre Præsten paa. Thomas Mortensen var for saa vidt ogsaa forsonlig, som han lovede, at han vilde lade det fare, hvis Hr. Peder vilde give ham en Forpligt, at hans Barn ikke skulde faa nogen Skade deraf. Han havde i den Hensigt en Sammenkomst med Hr. Peder ved Hem Kirke. Men Præsten stod stejlt paa sin Benægtelse; han kendte ikke noget til den Historie og vilde ingen Forpligt give.

Saa gik Sagen sin Gang. Ingen fæstede Lid til

---

[1]) Æst eller Ast = Bag.

Præstens Benægtelse, og alle Vidnerne imod ham, med Klage og Sigtelse derefter, blev kendte ved Magt. — Hvad Straf der overgik Præsten, ses ikke af Landstingsdommen. Men i Forordningen af 12. Oktober 1617 var bestemt, at de, som benyttede Troldfolks Raad og Daad med hemmelige Kunster, som formentes at komme Mennesker og Fæ til Gavn og Helbred, skulde staa aabenbar Skrifte og straffes efter deres Formue [1]). Efter denne Bestemmelse er Præsten formodentlig bleven anset. Desuden har han naturligvis mistet Embedet, i hvilket han kun kan have siddet i ganske faa Aar. Han nævnes ikke i Wibergs Præstehistorie, i Følge hvilken den tidligere Præst døde 1618.

Med denne snurrige Historie standsede den store Hekseepidemi i Salling, Fjends og Nørlyng Herreder, og der var nu Fred og Stilhed over Egnen i nogle Aar.

Om de Hekseforfølgelser, som Peder Munk til Rosborg foranstaltede i Fjends Herred i 1638—40, er der tidligere fortalt i dette Tidsskrift [2]). Efter dem kom der igen en Række af rolige Aar; men i den sidste Opblussen af Hekseprocesserne i Danmark (i 1680'erne) var ogsaa disse Egne repræsenterede, og i Salling maatte Heksebaalene tændes endnu en Gang.

To Søstre, Anne og Mette Madsdatter af Sønder Tise, blev i 1686 anklagede for Trolddom. Efter hvad vi hører om deres Stilling og Kaar, kan det næsten ikke undre, at det gik dem saaledes; de var som forudbestemte til

[1]) 8. Okt. 1645 udgik Missive til Biskopperne, som indskærper dem at skride ind mod den store Ugudelighed, som gaar i Svang paa Landsbyerne med at sætte udøbte Børn paa sygt Kvæg i den Mening, at det derved skal blive helbredet. (Secher: Forordninger og Recesser V. S. 485.)

[2]) 3. Række 2. Bd. Besættelsen paa Rosborg.

det onde Rygte. To gamle ugifte Piger, i hvert Fald den ene af dem Krøbling, fattige, saa de tildels maa betle deres Føde, og ingen rigtig ved, hvad de lever af, værgeløse og enfoldige, Arvinger til deres Forældres daarlige Rygte, — det var just saadanne, man lavede Hekse af. Rundt om dem bor en overtroisk Befolkning, der straks aner Trolddom og Djævelskab, hver Gang en Ko bliver syg eller en Kalv dør, og som trolig gaar og gemmer paa Historien om den syge Ko i Aarevis for saa endelig at komme frem med den paa Tinge, naar en gammel Kvinde er bleven udpeget af Egnens offentlige Mening. Og som deres Herskab og Forsvar har de den adelige Godsherre, lige saa snæversynet og overtroisk som Bønderne, parat til at skille sig af med de unyttige gamle Kvinder ved at lade Bøddelen faa dem. Godsherren var i dette Tilfælde velbyrdige Hr. Steen Bilde til Jungetgaard.

Steen Bilde lod dem fængsle, og Vidnerne kom nu frem med alle de Historier, de kunde grave op i deres Hukommelse. Pigerne tilstod alt uden mindste Forsøg paa Udflugter. De paatog sig beredvillig Skylden for hvert Faar og Føl, hver Ko og Kalv, der var omkommet i Egnen i de sidste 20 Aar. Saa snart de havde hørt et Vidne fortælle en Historie, tilstod de bagefter, at netop saaledes var det gaaet til. Johanne Christensdatter i Sønder Tise fortæller, at for ungefær 6 Aar siden havde hun nægtet Anne Madsdatter en Aal, som hun begærede af hende nede ved Fjorden. Og derefter blev hun saa syg, at hun hverken kunde æde eller drikke, saa at hver Mundfuld Brød, hun tog i sin Mund, frygtede hun der skulde være en Djævel i; og det gik op og ned fra Mavemunden til hendes Hals som en levendes Fugl og drog hendes Tunge ind i hendes Hals, at hun ikke kunde tale ret. — Da den Historie blev foreholdt Anne Madsdatter, tilstod

hun straks, at hun havde forgjort Johanne Christensdatter, saa hun blev forstyrret i Hu og Sind og formente, baade Øl og Mad var Djævle, og det ikke uden for en bare Aal, som hun nægtede hende. — Og da Søstrene blev adspurgte, hvornaar og hvorledes de havde forsvoret Daab og Kristendom, kom de hver især med en Historie, saa god, som de var i Stand til at lave den. Anne Madsdatter bekendte, at i »de brandenborgske Tider« som hun kom fra Hedegaard med noget Mælk i hendes Krus, kom den onde Aand til hende i en Karls Lignelse sildig om Aftenen ved Puus-Høj paa Sønder Tise Mark og spurgte hende ad, om hun vilde tjene ham. Hun svarede: »Hvor skal jeg tjene Eder? Uden jeg vidste, hvad for en Person I var«. Men han sagde, at han var god nok at tjene, han vilde skaffe hende, hvad hun vilde have, og saa nødtes hun til at sige Ja. Derpaa sagde han: Saa skal du forsværge din Daab og Kristendom. »Det er hart at gøre«, tænkte hun, men svarede dog omsider Ja. Og saa gjorde hun Pagt med hannem og forsvor sin Daab og Kristendom. Og hver Gang han siden kom til hende, var han i en Hares Lignelse og sagde, at hun skulde kalde ham *Puus*. Bedre har Anne Madsdatter ikke kunnet udpynte sin Fortælling. Den tager sig unægtelig noget tarvelig ud i Sammenligning med saa mange andre Forskrivelseshistorier og mangler endogsaa noget saa vigtigt som de tre Gange avet om Kirken og blæse ind ad Nøglehullet; men det har Anne maaske ikke kendt.

Mettes Forskrivelseshistorie er ikke bedre. Den foregik for 20 Aar siden, en Dag hun sad alene hjemme. Da kom Fanden ind til hende i en Kats Lignelse og spurgte, om hun vilde tjene ham. Hun svarede Nej; men siden overrumplede han hende saa tit og ofte samt lokkede og smigrede for hende, at hun sagde Ja. Og saa sagde han til hende, at hun skulde forsværge Daab og

Kristendom, som hun og omsider gjorde; og hver Gang hun vilde ham noget, skulde hun kalde ham *Hackenmay*.

Videre søgte de to Søstre, saa godt de kunde, at berette om deres Trolddoms Bedrifter. Anne fortalte, at de sammen med andre Troldfolk var forsamlede ved Breum Kilde tre Gange om Aaret, nemlig Valdborg Aften, Sct. Hans Aften og Marie Besøgelses Aften. De var en halv Snes sammen, alle i Kattelignelse, og Fanden var imellem dem og skænkede for dem af et Sølvbæger og legede paa Fiol for dem. Han var i Skikkelse som en Dreng med to røde Øjne og i en rød Kjortel. Hun mente, det var Vin, han skænkede for dem, men det smagte ikke ret vel.

Efter at have paahørt dette og mere lignende Snak, mente Herredsfogeden Knud Danielsen Hop og hans Meddomsmænd — thi Kirkenævninger brugtes ikke mere efter Kristian V.s danske Lov —, at de to Kvinders Brøde var tilstrækkelig aabenbar, og de dømte dem til »levende at kastes paa Ilden og opbrændes, og deres Boslod til Herskabet at være forfalden«.

Der blev ikke gjort lang Snak den Gang for et Par gamle Fruentimmers Skyld. Den 6. Juli blev Vidnerne afhørte paa Herredstinget. Ugedagen efter, d. 13. Juli, var Dommen færdig. Den indstævnedes straks til Landstinget, hvor den allerede d. 28. Juli blev stadfæstet.

Landsdommerne holdt et Forhør over de to anklagede, og da de begge svarede lige saa beredvilligt her som hjemme paa Herredstinget, var Sagen jo hurtig ordnet. Denne Samtale mellem de høje Landsdommere og de to gamle Piger skal her gengives.

Anne Madsdatter blev tilspurgt, om hun havde forsvoret sin Daab og Kristendom og givet sig Djævelen i Vold med Legem og Sjæl? — Svarede Ja.

Tilspurgt, om hun er hendes forrige Bekendelse gestændig, som hun d. 5. Juli sidst gjort haver paa Nørre Herredsting, og nu for hende blev oplæst? Svarede Ja.

Mette Madsdatter blev tilspurgt, om hun havde givet sig Djævelen i Vold? Svarede Ja, hun bekender det.

Hvor gammel hun er? Mere end 50 Aar.

Om hun havde forsvoret hendes Daab og Kristendom? Ja, hun havde bekendt det, og hun nødtes til.

Hvem der nødte hende dertil? Den onde Mand.

Hvor længe det er siden? En tyve Aars Tid.

Hvor skete det? Det skete i hendes Hus om Sommeren Kl. 5 om Aftenen.

Om hun var intet ræd, den Tid hun saa hannem? Hun blev vel ræd, og han talte til hende som en Nattegangers Røst.

Hvad sagde han da til hende? Han spurgte, om hun vilde tjene hannem, saa vilde han skaffe hende, hvad hun vilde have.

Om hun havde været gift? Nej.

Om Fanden haver haft legemlig Omgængelse med hende? Det var hende uvidendes.

Hvor hun er bleven krøbbel? Paa den Maneer ved hun intet at svare paa.

Om hendes Moder var ikke berygtet for Trolddom? Jo mænd var hun saa.

Om hendes Fader var berygtet for Trolddom? Ja mænd var han saa, og han hedte Mads Deyen.

Hvem der er den fornemste Troldmand i Salling? Det kunde hun ikke sige.

Hvem der var slemmeste Troldkvinde i Salling? Hun kan intet svare til den Sag.

Om hun kendte nogen Troldfolk uden for Salling eller andensteds i Jylland? Hun kender ingen der.

Den Rode, hun er udi, hvor den ligger, og hvor mange

der er udi? Ved Bostrup i Lyby Sogn, og der er tre Snese udi Roden.

Hvad hedder Obersten? Han hedder *Ducus,* og hun ved ikke, hvor han bor.

Hvor bor de andre, som er i Roden med hende? Hun kendte dennem ikke i den Skikkelse, de havde.

Hvem hun da kendte? Den lamme Skolemester i Oddense ved Navn Niels Matzen.

Hvor hun bar sig ad, da hun tog Mandhelden fra Søren Eriksen? Hun tog den ikke fra hannem.

Hvorledes hun bar sig ad, da hun kastede Splid mellem Mand og Kone? Hun brugte intet andet end hun sagde: Forliges ilde i Djævelens Navn — i Mandens Tid, eller saalænge hun vilde.

Naar hun haver kast saadan Splid mellem Folk, om hun da kan gøre det godt igen? Naar den Tid er ude, som hun har sagt, saa vorder det godt igen.

Paa hvad Maade hun forgjorde Peder Østergaard? Det var Anne, der gjorde det.

Paa hvad Maade hun magede det, at Karen Simonsdatter brød hendes Ben itu? Hendes Dreng sagde, han vilde gøre det for hende.

Hvor længe det var efter at hun havde givet sig til Djævelen, at hun havde Bryllup med hannem? Der var langt imellem, hun havde Bryllup med hannem nu sidste Voldborrig Nat.

Om den Skomager, som hun er bleven viet til, om han er gift og hvad han hedder? Ja, han er gift, men hun ved ikke, hvad han hedder paa danske.

Hvorfor hun lod sig vie til hannem, efterdi hun vidste, han var gift? Hun var nødt dertil, hun maatte ikke andet for Drengen, og nu Voldborrig Nat hun blev viet til hannem, da blev hun kaldet *Schuster-Frue,* men tilforn hed hun *Skiden Vidie.*

Om hun kendte den Kone i Kerriberg [Krejbjerg?] Sidsel Toer, som de kalder *Skindklink?* Noget lidet, hun er en housum gammel Kone, og hun er gift, og hendes Mand hedder Jens Madsen.

Anne Madsdatter blev tilspurgt, hvorledes hun forgjorde Peder Østergaard, saa han døde? Det gjorde hendes Dreng *Skindklink,* — siden sagde hun, han hed *Puus.*

Mette Madsdatter blev tilspurgt, om hun havde sagt, at der var en Djævel, hedder *Giesus?* Ja, han er skabt som en anden Kat.

Det har knebet lidt for Kvinderne at holde Rede paa deres »Drenges« Navne. De ved ejheller rigtig, om de kender deres Kammerater i »Roden« eller ikke, og Mette er næppe helt klar over, om det er Djævelen selv eller en Skomager, hun er bleven viet til sidste Valdborg Nat. Men ligemeget — efter denne Samtale var Landsdommerne lige saa fuldt som Herredsfogeden i Nørre Herred paa det rene med, hvad de havde at gøre. Ogsaa Landstingsdommen lød paa, at de »bør efter Loven levendes kastes paa Ilden og deres Boslod deres Herskab at være hjemfalden.«

Blev saa de to Stakler virkelig brændte? Uventet aabnede sig i alleryderste Øjeblik en Mulighed for dem til at slippe fri. Men det var, som om intet kunde redde dem: selv paa Trods af Kongens Bud maatte de bestige Baalet.

En Uge forinden deres Dom blev fældet ved Viborg Landsting var der, d. 21. Juli 1686, afgaaet et Kongebrev til Landsdommerne i Nørrejylland, at der fremtidig ingen Hekse maatte brændes, før deres Sag havde været for Højesteret. »Eftersom vi kommer udi Erfaring«, hedder det, »at der skal være adskillige i vort Land Nørre Jylland, som for Trolddom beskyldes, da er vores aller-

naadigste Villie og Befaling, at naar Dom i Sagerne til Landstinget er gaaen, I da de vedkommende advare, at de ingen af de beskyldte Personer lader henrette, førend at Sagerne for vores Højeste Ret videre bliver examinerede og paakendte«.

Denne Ordre var jo tydelig nok. Men — Dommen over de to Søstre blev ikke stævnet for Højesteret, hvad enten nu Kongebrevet er kommet for sent, eller man i Jylland ikke har brudt sig videre om det. Den stedlige Tradition ved da ogsaa at fortælle om, hvorledes denne triste Sag endte, og man paaviser endnu den Plet i Heden, sydvest for Breum Præstegaard, hvor de to Søstre blev brændt. — Ogsaa »Puushøj«, hvor Anne Madsdatter forskrev sig til Djævelen, kendes endnu. Den laa nordvest for Kirken, og Sagnet fortæller, at her samledes »de Tise Trolde« med Djævelen, der kaldte sig »Pus« [1]).

De to Søstre fra Tise var ikke det eneste Bidrag, Salling ydede til dette sidste Afsnit af Hekseprocesserne i Danmark. Et Par Maaneder senere indsendte Landsdommerne i Viborg til Kongen en Fortegnelse over de Heksesager, de havde under Arbejde, — det var ialt fire, og af dem var de to fra Salling.

Otto Friis til Astrup havde indstævnet Anne Jepsdatter, Niels Jepsens Hustru i Kløvenborg i Mogenstrup, der var bleven udlagt af Anne Madsdatter i Sønder Tise. Selv havde hun tilstaaet, at hun for 1 1/2 Aar siden havde forsvoret Daab og Kristendom og siden søgt at forlede en anden Kvinde til det samme. »Ellers havde hun ingen sær Onde gjort, det hun bekendte, uden at hun haver taget Mælkning fra Køer«.

Christian Gedde til Skivehus havde med sin Stævning forfulgt en gammel Mand, Niels Madsen, der lige-

---

[1]) Jydske Samlinger V., 278.

ledes selv havde vedgaaet, at han for 50 Aar siden havde forsvoret Daab og Kristendom, da Fanden kom til ham i en sort Fugls Lignelse. Men den onde Aand var igen veget fra ham for 20 Aar siden, og han havde ikke villet tilstaa, at han havde brugt eller forøvet nogen Trolddoms Kunster andre til Skade.

De to andre Fanger, der i 1686 sad arresterede for Trolddom, var en Kvinde, der havde givet sig af med Signen, Manen og Maalen, og som var fremsendt af Ejler Ejlersen Holm paa Eskær i Vendsyssel, samt en blind Kvinde, der intet vilde bekende, fremsendt af Johan Adolph de Clerque paa Kyø.

Landsdommerne forespørger altsaa nu, hvorledes de skal forholde sig med disse fire Fanger, — ret som om de aldrig havde modtaget Kongebrevet af 21. Juli, der netop gav Svaret paa et saadant Spørgsmaal. Kongen gentog da paany, i en Skrivelse af 20. Novbr. 1686, sit forrige Svar, »at I udi alle slige Eder forekommende Sager dømmer efter Landsloven, dog at I, efter vores forhen til Eder af Dato d. 21. Juli sidst forleden allernaadigst ergangne Befaling, advarer de vedkommende, at de ej lader Eksekution efter Dommene ske, førend Sagerne videre for vores Højesteret vorder eksaminerede og paakendte«.

Om den ene af de anklagede, den gamle Christen Madsen, hører vi nærmere i et nyt Kongebrev af 25. Jan. 1687 til Christian Gedde: »Saasom vi haver fornummet, hvorledes en Mand, som for Trolddom er beskyldet, hos Dig skal være paagreben og til Landstinget til Baal og Brand hendømt, og vi allernaadigst kommer i Erfaring, at Fangen skal være saa gammel, at han fast skal gaa i Barndom, og for Alderdom ikke vide, hvad han siger; hans Midler ej heller skal kunne tilstrække, Sagen for vores Højeste Ret at udføre, — haver vi efter foregaa-

ende Omstændigheder hannem paa Livet allernaadigst pardonerit. Thi er vores allernaadigste Villie og Befaling, at Du den Anordning gør, at han igen paa fri Fod vorder stillet«.

Om de tre andre hører vi ikke videre, og de findes ej heller i Højesterets Protokoller. De er da vel bleven frifundne ved Landstinget eller er slupne med mindre Straffe.

Hekseprocesserne stundede nu mod deres Afslutning. Faa Aar efter, i 1696, indtraf den store Besættelse i Thisted, der gav Anledning til, at man ryddede kraftigt op i Heksetroens plumrede Sump, og efter den Tid standsede de officielle Hekseforfølgelser i Danmark.

Men hos Menigmand vedblev selvfølgelig Troen at holde sig uændret endnu i lange Tider, og Almuen i By og paa Land har sikkert med stor Misbilligelse modtaget Budskabet om, at ingen flere gamle Koner maatte brændes. Holberg har været fortrolig med denne folkelige Betragtningsmaade og giver den flere Steder i sine Komedier et tilforladeligt Udtryk. »Saadant har aldrig gaaet mere i Svang end i disse Tider«, siger Kællingen i »Hekseri eller blind Allarm«; »men hvorfor? Just fordi visse selvkloge Folk, som er sat til at hæmme saadant, kaster nu paa Nakken af deslige Historier. Man har jo ikke hørt en Troldmand eller Heks blive brændt i mange Aar, derfor kan saadant ikke andet end tage Overhaand«. — I Salling var man saa stærk i Troen, at Naturen gik over Optugtelsen. Da Øvrigheden ikke længer vilde brænde Heksene, tog Befolkningen sig selv til Rette og brændte dem paa egen Haand uden Lov og Dom.

I Grønning i Nørre Herred havde Beboerne paa den Maade foranstaltet Lynch-Justits. Den lærde Magister Tychonius, der var Sognepræst i Skive 1702—27, har derom forfatttet en »Gudelig Erindring til Sallingboerne om deres Overtro i Anledning af en Kvindes Forbrændelse i Grønning By«. Det hedder i Digtet:

Salling, skam dig inderlig,
Om der dog er Skam i dig;
Slig en Synd er i dig sket,
Som ej Himlen før har set. — —

Af de Folk i Grønning By
Gaar nu Lande-Raab og Ry,
De sig Tanker fattede
Om en Kvinde Dorothe,
At hun (efter deres Agt)
Stod med Satan i en Pagt,
Havde Folk og Fæ ombragt. — —

De til deres onde Daad
Djævlen tog med sig i Raad,
Stormede til Kvinden ind,
Hvor hun sad ved Teen og Spind.
Slæbte saa med hende fort
I den Nat saa fæl og sort,
Gjorde kun Processen kort.

Hun da først med Baand og Bast
Bindes til en Sule fast.
Mand og Kvinde ellevild
Fnyser, bander, tænder Ild,
Indtil hun og Huset med
Uden Ynk og Miskundhed
Faldt i Kul og Aske ned. — —

Selv den lærde Tychonius er dog ikke sikker paa, om ikke Kvinden har været en Heks. Thi han fortsætter:

Er hun nu uskyldig slæbt
Hen til Baal og Brand og dræbt,
Raaber jo det Blod igen
Op om Hævn til Himmelen.
Men er Sagen kandt og klar,
At hun en Trold-Kone var,
Da fast større Skyld de har.

Thi saavidt de havde Magt,
De paa een Gang har jo bragt
Baade Sjæl og Legeme
Hen udi Fordømmelse,
Og ved Ilden, de har brugt,
Hindret Pønitentsens Frugt,
Naadens Dør for hende lukt [1]).

Dette er jo ganske den samme Tankegang, som vi traf et Hundrede Aar før, da Niels Nielsen i Sønderbæk sagde til Peder Gjedsted fra Læsten: »Drukner du dig selv, saa er baade Legem og Sjæl fortabt«. — Men tænkeligt er det jo, at Tychonius kun af rent pædagogiske Grunde har stillet sig paa Bøndernes Standpunkt, og at han søger at gøre mere Indtryk med sin Formaning ved at tale til dem ud fra deres egne Forudsætninger.

Ogsaa Holberg har kendt denne Begivenhed. Det

---

[1]) Tychonius: Vers og Indfald, S. 22. — Forfatteren Jeppe Aakjær har meddelt, at Visen endnu i hans Tid har været sunget blandt Bønderne i Fjends Herred. Begivenheden fandt Sted d. 25. Novbr. 1722, se en Artikkel af Aakjær i »Skive Folkeblad« 8. Febr. 1910.

er sikkert den, der hentydes til i følgende Replikskifte af »Hekseri eller blind Alarm« (1. Akt, 4. Scene.).

Kællingen. Mennesket kunde endnu reddes, dersom han blev brændt for sine Synder.

Manden. Der maa, min Tro, ogsaa sættes Ild paa Huset.

Kællingen. Ak, ja vist. Vil ikke Øvrigheden gøre det, saa skal jeg og mine Venner gøre det paa vor egen Haand, ligesom man gjorde nylig i Jylland, hvor nogle skikkelige Koner rottede sig sammen og satte Ild paa en Troldkvindes Hus.

Lige til den nyeste Tid har Hedeegnene omkring Viborg og Skive været et Tilholdssted for megen Overtro. Kloge Mænd og Koner har fremdeles kunnet signe og maale, vise igen og slaa Tyvens Øje ud. Fortællinger om Varsler, Hekse og Gengangere har været et almindeligt Samtaleemne ved Selskaber. Saaledes var det maaske ogsaa andre Steder; men det er dog nok kun i de Egne, vi her har beskæftiget os med, at Heksebaalene har været i Brug tæt op mod det 20. Aarhundrede.

Følgende Beretning [1]) viser, at dette har været Tilfældet:

»Naar en Heks skulde dø, var det et gammelt Sigende, at der skulde lægges Ild under Vedkommende, inden Døden kunde indtræde, og man har et ganske uhyggeligt Eksempel fra Hedeegnene paa, at denne Fremgangsmaade virkelig er bleven brugt. Dette Eksempel ligger knap 20 Aar tilbage i Tiden. I Nærheden af Hede-

---

[1]) Meddelt af H. K. Hansen i »Jyllandsposten« for 8. April 1909. — Begivenheden er ikke enestaaende; flere Eksempler af samme Slags vil let kunne opspørges i disse Egne.

landsbyen Haderup imellem Skive og Herning boede nemlig i Slutningen af forrige Aarhundrede en enlig Kvinde i et lille Hus. Denne Kvinde, der i daglig Tale kaldtes »Flintekonen«, troede man kunde hekse. Da hun nu laa paa sit Dødsleje, var der to af Egnens Kvinder, der vaagede hos hende. Men en Aften, da hun laa og vaandede sig, besluttede de to Kvinder at lægge Ild under hende, for at hun kunde dø. Beslutningen blev fuldført. Den stakkels, gamle, dødssyge Kvinde blev løftet op af Sengen og lagt paa to Stole, medens der blev stukket en Skovlfuld Ild under hende. Saa snart dette Eksperiment var foretaget, døde Flintekonen. Men da det rygtedes, hvad de to Kvinder havde foretaget sig, var det med Nød og Næppe, at de undgik retslig Tiltale«.

Saa tæt op mod vor Tid rækker endnu Genskinnet af de uhyggelige Heksebaal.